

ŞİDDETİN NEDENLERİ

“Şiddet bir kendinde-varlık, bir öz, bir cevher mi?

Üretim ilişkisi mi, ürün mü?”

Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ

Çukurova Üniversitesi

Inge'ye göre “insan kendisine süngülerden bir taht yapabilir, fakat üstüne oturamaz” (Siptz, 1994, s. 108). A. Toynbee (1989) bu sözü biraz değiştirip “kasatura ile tek yapılamayacak şey üstüne oturaktır” diyordu. Ancak kendilerinin de kabul ettiği gibi yaşadığımız süreç bu savları pek doğrulamıyor:

“...Yalnız, tek bir kuşakta, iki önemli temeli öğrendik. İlki savaşın, batı toplumunda, her zaman geçerli bir kurum olması; ikincisi şimdiki batı dünyasının toplumsal ve teknik koşullarında, her savaşın, yalnızca bir yok etme aracı olmasıdır. Biz bu gerçekleri, yaşadığımız 1914-1918 ve 1939-1945 genel savaşları, kaygı verici oldukları ama tek ve benzersiz yıkım olmadıkları için benimsiyoruz. Bunlar bir dizinin devamıdır -bütünlüğü içinde bakıldığı zaman, bunun yalnızca bir dizi değil, bir ilerleme olduğu da anlaşılır. Batının yakın tarihinde yer alan savaşların, artan yoğunlukta birbirini izlediği ve 1939-1945 savaşının, şimdiden, bu yükselen devrimin tepe noktasını oluşturmadığı görülür. Dizinin sürmesi, ...toplumun bir gün, kendi kendini yıkmasıyla sona erecektir” (Toynbee, 1989, s. 12).

Bu yazıya son şeklini vermeye çalışırken, Gazze işgali ve Lübnan krizi başladı. Bugün Lübnan'daki çatışmaların 20. günü. Evler, köyler, kasabalar, kentler, köprüler, yollar, elektrik santralleri, hatta hastaneler ve BM gözlem noktaları vuruluyor. Kana'da masum çocuklar vuruluyor. İnsanlar, toprak ve deniz vuruluyor (Beyrut sahillerine, vurulan tanklardan petrol akıyor). Şimdiden yıkılmış bir ülke, 750 ölü, binlerce yaralı ve belki de milyonlara varan mülteci var. İsrail'in uranyumlusundan misketine kadar her tür silahına karşı Hizbullah'ın kattuşaları, ABD'nin apaçilerine karşı Iraklının keleşleri var. Küçüklere “terörist” büyüklere “süper güç” deniyor. Dünya

Prof. Dr. Adnan Gümüş

siyaseti ve hegemonya, yine zor ve silah eşliğinde kurgulanmaya devam ediliyor. G8'ler, BM ve Türkiye işgali kınayamıyor bile. Çünkü büyüklüğün en kolay yolu, zorbadan yana olmaktan geçiyor. Beyrut'ta bombaların açtığı her çukur, vicdanımızın ve uygarlığımızın bir çukuruna dönüşüyor.

Peki, nasıl oluyor da, şiddet ve katılık, güç ve iktidar, emir ve itaat, bu kadar yoğun olarak bireysel ve toplumsal yaşamda, kültür ve uygarlaşma sürecinde yer bulabiliyor?

Bu soruları Fromm'un (1982, s. 22) diliyle yenilersek:

“Milyonluk orduların... komşu ülkelerin masum insanlarını öldürmeleri, bu uğurda kendi canlarını vermeye razı olmaları; ana-babalarını, eşlerini ve dostlarını kedere boğmaları nasıl mümkün olabiliyor? Niçin savaşıyorlar? Herkes savaşa karşı olduğunu açıkça söylediğine göre, savaşı kim ve nasıl başlatıyor? Kimsenin, birbirinin malında, toprağında gözü yok idiyse... savaş neden sürüp gidiyor? Sonraki gelişmelerin gösterdiği gibi, aslında, her iki taraf da genişleme ve askeri-siyasi liderlerinin ün ve onuru peşinde idiyeler, birkaç karış toprak parçası için ve liderlerin boş ve anlamsız gururu yüzünden masum insanlar ölüme nasıl razı oluyorlar? Savaş, anlamsız bir kaza ürünü mü, yoksa kendi yasalarını izleyen ve ancak bu yasaların doğası bilindiği zaman anlaşılabilir ve önceden haber verilebilecek sosyal ve siyasal gelişmelerin bir sonucu mu?”

Mitscherlich'in (2000, s. 28) savıyla, “edilgin bir boyun eğmeye zorlanan geri dönüşle eş zamanlı olarak, Üstben'in ortadan kaldırılması ve onun yerini ideal bir “üstün-öldürücünün” her bakımdan alması” mı söz konusu? Ahlağın, toplumun, kültürün; kısaca insanlığın yerini “dışkı kültürü” mü (çıktı, ürün, kâr, başarı vb. mi) alıyor? Geçmişte de öyle mi idi? Ya gelecekte?

Kaos: Birbiriyle İlişkili Karıştırılan Süreçler

Nasıl şiddet tüm yaşamımızı karıştırıyorsa, farklı açıklama düzeyleri de birbirine karıştırılıyor (aslında ayrımı da o kadar kolay değil). Çoğu kez şiddetin

- koşulları (uygun ortamları, risk faktörleri),
- nedenleri (faktörleri),

- aktörleri (yaptırcıları),
- tetikleyicileri (provakatörleri),
- kolaylaştırıcıları (mediasyonu, moderatörü)
- araçları,
- tetikçileri (yapanları, mağdur 1) ve
- kurbanları (mağdur 2)

birbirine indirgeniyor veya süreç unutulup çıktıda takılıyor.

Eğer şiddet; kriz ve gerilimlerin dışavurum şekillerinden biri ise, çoğunlukla en dışta duran -her ikisi de "mağdur" konumdaki-"tetikçiler" ile "kurbanlar" görünüyor da, arkasındaki süreçler, çoğu kez kaçırılıyor.

Ana Soru: Şiddet ve Saldırganlık Esastan mı, Arızı mi? İnsan Kötü mü, İyi mi?

Şiddete yol açan genetik, pisişik, demografik, kültürel, ekonomik, sosyal, politik, teknik, yapısal... çeşitli koşul ve nedenler, kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı öğeler sayılabilirse de, kanaatimce en temel soruyu, şiddetin bir "kendinde-varlık" -yaşamın veya insan türünün "zorunlu" bir parçası- olup olmadığı sorusu oluşturuyor.

İnsanın aynı zamanda "kötü" olduğu, şiddetin insana ve sosyal yaşama "içsel" (genetik, psişik ve/ya sosyal fenomen) olduğu yönünde çeşitli savlar bulunuyor. Bunlar arasında yaşam mücadelesi, nefis, iktidar istenci, egemenlik-başatlık arayışı, ölüm içgüdü (yıkıcılık, sinizm) gibi savlar; Machiavelli, Hobbes, Hegel, Darwin, Nietzsche, Freud, Lorenz gibi isimler sayılabilir. Bu değerlendirmelere göre insan; aynı zamanda "haydut" genlere sahip olup, nedensiz de saldırganlaşabilen, bunun için bir duygu veya vicdan azabı çekmeyen, hiçbir zaman da çaresi olmayacak doğal bir "canavarlığa/barbarlığa" da sahip.

Diğer yandan ise Rousseau ile tepe noktasına varan şiddetin sonuçta bir "çıktı" olduğu, sosyo-kültürel bozunumların bir ürünü olduğu, araçsal (yaşama) veya tepkisel (savunma) nitelikte olduğuna dair savlar bulunuyor. Başta yaşama saiki olmak üzere bir amacını gerçekleştirmek veya bir tehditten korunmak üzere başvuru, bilinçli hareket edildiğinde önlenilecek bir "geçici" olgu olarak

Prof. Dr. Adnan Gümüş

görülyor ki, böyle bir durumda da tehdit kaynağı ve saldırganın kim olduğı sorusu biraz askıda kalıyor.

Bir yandan, en azından şimdilik, dünya kaynaklarının herkese yeterli olduğı, adil bir kullanımla daha çoğunu da besleyebileceğı, ayrıca "doğru" yaklaşımlarla mevcut kaynakların da insanlık ve doğa yararına daha da artırılabilceğı öngörülebilir. Diğer yandan, başta çevrecilerin öngörüsü olmak üzere, dünya kaynakları "bilinçsiz" kullanım yüzünden hızla yok edilmektedir.

İnsanın iyi mi, kötü mü olduğına dair soru; özüne ilişkin bir soru olmaktan çok, aslında "stratejik" bir soru olup, insanlığın ve doğanın geleceğı hangisini seçeceğı ile yakından ilişkili bulunuyor.

1. Nüfus ve Yaşam Mücadelesi

Beslenme ihtiyacı, yaşam mücadelesi, doğal kaynak, coğrafya, iklim, rekabet... Malthus (1798) "An Essay on Population" adlı eserinde nüfusun geometrik bir şekilde artarken, yiyecek arzının aritmetik bir şekilde artacağını, bu durumun kitlesel açlığa yol açacağını (gıda maddelerinin artışının "azalan verimlilik yasası" yüzünden artan nüfusun ihtiyacını karşılamayacağını) ileri sürüyordu. Darwin'e göre de doğada birbirini yok etmeye varan "bir canlının diğer türdeş canlıyla, veya uzak türün üyesiyle veya yaşamın fiziki şartları yüzünden" (iklim ve mevsim değişiklikleri de dahil) "yaşam mücadelesi" olmakta, sonuçta doğal bir seleksiyon işlemektedir. Eğer böyle bir süreç işleseydi, yani bütün yumurtalar/bebekler yaşasaydı "geometrik artışla" "bir türün nüfusu, 25 yılda ikiye katlanırdı" (Darwin 2006 [1859]).

Aslında Platon'a kadar inen, devletin büyümesi ile birlikte yönetsel ayrılaşmaların da büyüdüğü, bunların "ide" ile ilişkin olduğu savları da buraya eklenebilir. Böylece Platon, Sofistlerin-Sokratçı solcuların güçlülere karşı zayıfları koruyan doğal hukuk öğretisini yok sayarak devleti büyüyen topluma bağlıyordu (oysa doğal hukuk öğretisi nomos/kanunla sağlanan "tanımlanmış" imtiyazları alaşağı ediyor, devletin/polisin yurttaşlığı yerine özgürlük ve eşitlik değerlerine bağlı dünya yurttaşlığını önceliyordu). Gerçi Roma Döneminde bu evrenselcilik iddiası da "Roma Üiversal Devleti" (bir tür emperyalist yayılmacılık) ideolojisi için kullanıldı (Horkheimer ve Adorno, 1956, s. 25-26).

Spencer ve Durkheim'in "moral yoğunluk" yaklaşımı da, nüfus yoğunluğunun artışı ile birlikte ilişki yoğunluğunun artacağını, ancak bu yoğunlaşmanın "organik/barışçıl" olabileceğini öngörüyordu (organik dayanışmalar, maalesef savaşları önleyemedi, aksine saldırganlığı artırırsa benziyor). Özetle nicel birikimler, nitel dönüşümlere yol açmakta; savaş da özellikle artan istekler ve devletin genişlemesiyle ilişkilendiriliyor.

Bugün başta liberal iktisat paradigmaları olmak üzere beslenmek ve yaşam alanını korumak için "saldırganlığın bu doğal hali(!)" çoğu kez ahlaki normların dışında görülüyor: "Bütün mallar kıttır", dolayısıyla türler arası ve tür içi "rekabet" şarttır. Kimi batır, kimi çıkar, dünya böyle döner... Özetle bu tür görüşlere göre, geçerli yol, güç ve kaynak ele geçirmek ise, güçten uzak kalmak aptallıktır ve dünyada aptallara yetecek kadar yer yok.

2. İçgüdü ve Biyolojik-Genetik Açıklamalar

Şiddeti bir "uyarana" bağlayan yaklaşımlar; iç (içgüdü-dürtü-tepi-güdü) ve/ya dış uyaranları (duygusal) önceleyenler olarak ikiye ayrılabilir. Genetik-biyolojik açıklamalar, şiddeti iç uyaranlara bağlayanlar grubunda yer alıyor.

Hobbes "insan, insanın kurdudur" diyor. "İnsanlar toplum şeklinde ortaya çıkmadan önce doğal durumları adeta bir savaş haliydi, bu savaş herkesin herkese olduğu bir savaştı" (Hobbes, 2006). Lorenz "saldırganlık içgüdü"nden söz ediyor. Genetik, biyoloji-zooloji, nöroloji, etnoloji, sosyobiyojoloji... gibi dallar genellikle biyolojik-genetik açıklamalar üzerinde yoğunlaşıyorlar. Şiddetin nedenleri arasında soyaçekim; hormonal dengeler, adrenalin, erkeklik, testosteron, serotonin; genetik bozukluklar, kromozomlar, bedensel şekil farklılıkları; madde bağımlılığı; yabancıyı-farklıyı dışlama (xenophobia), grup dinamikleri... sayılıyor.

Bugün şizofreninin, hiperaktivitenin nedenleri arasında; yine psikopati, zeka geriliği ve alkol-madde bağımlılığı ile genetik-fizyolojik geçmiş arasında bağ arayışları bulunuyor (Demirbaş, 2001, s. 112 vd.).

Ayrıca etcil hayvan türlerinin genetiğinde "yırtıcılığın" yer alıp almadığı da tartışılıyor. Cins ve toplumsal cinsiyet farklılaşmaları

üzerine savlar da bu grupta sayılmalı. Ancak şiddetin salt erkeğe ait olmadığı, okullarda erkek öğretmenler kadar kadın öğretmenlerin de dayak-tokat-hakaret türü davranışlarda buldukları aşikar. Özel güvenlik, polis ve ordu teşkilatlarında kadın personel sayısının giderek artması da cins ayrılaşmasını yeniden düşünmemizi gerektiriyor.

Günümüzde davranışlarımızın genetik kökeni üzerine çok yoğun araştırma yapılmasına rağmen, gerek şizofreni, gerekse hiperaktivitenin bir biyolojik farklılığa veya beyin haritasına dayalı olduğu iddiasının, henüz nesnel olarak gösterilemediği bizzat ilgili disiplinlerce belirtiliyor (Zametkin et al., 1990; Zametkin et al., 1993; National Center for Biotechnology Information, 2004; Al. Öngel, 2006).

3. Dürtü-Tepi ve Psikik Yapı: Bencillik, Sinizm, Yıkıcılık

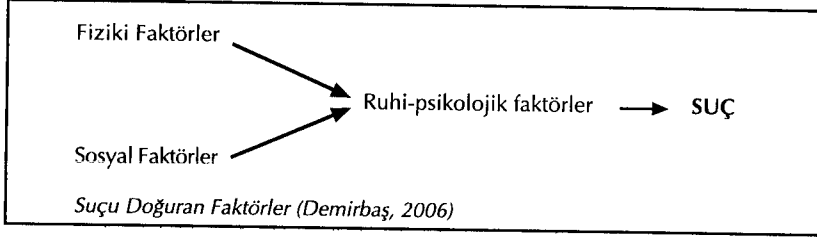
Sinizm, yıkıcılık, ölüm içgüdü, bencillik, saldırganlık gibi kavramlar altında şiddeti "içgüdü-dürtü-psikik yapıya" bağlama eğilimleri bulunuyor.

Yaşayabilmek için her organizma belirli bir vital, psikik veya zihni enerjiye ihtiyaç duyuyor ve sahip bulunuyor. Ancak enerji olumlu da, olumsuz da kullanılabilir. Freud'cu açıklamayla libidonun/erosun/cinselliğin yanı sıra destrukтивist-sinik bir tepi-dürtü de insan yaşamına eşlik ediyor.

İnsanın bencilliğine yönelik açıklamalar da bu grup altında değerlendirilebilir. "Homo economicus" veya "homo metafizizm".

Yine Le Bon (1999) gibi "kitle ruhu" veya Trotter gibi "sürü içgüdü"nden (Freud, 1993, s. 75) bile söz ediliyor.

Hatta sosyal ve ekonomik faktörlerin de, fiziki-antropolojik-biyolojik faktörlerin üzerinden, "yalnızca bir psikolojik veya psikiyatrik faktörün transformasyonu vasıtasıyla etkili olabileceği" (Mannheim, I, s. 234, Al. Demirbaş, 2006) iddia edilmektedir ki, bu bütün bir sürecin salt "psikiyatri/psikoloji" bağlamına oturtulması anlamına geliyor.

Berkowitz (1993, s. 430 vd.) Freud ve Lorenz'in iddia ettiği gibi, insana miras veya içgüdüsel-dürtüsel olmasa da sosyal yaşamdan şiddeti tümünden dışlayabilmenin imkansız gibi görüldüğünü; insanın şiddeti kolayca öğrendiğini ve uyguladığını, hiç kimsenin baskı ve mutsuzluklardan tümünden uzak kalamadığını, dolayısıyla bazı şiddet hallerinin insan yaşamının bir parçası olduğunun söylenebileceğini ileri sürüyor.

Kaçınılması güç olanın veya yaygın olanın "doğal" olduğunu söylemek, büyük bir olasılıkla bir psikik "konvensiyon" olsa gerek.

4. Akıl ve Seçim: Geçim Dünyası, Kâr ve Zarar

Platon, Hobbes ve Elias gibi düşünörlere göre, insanın aklını kullanması yoluyla uygarlaşması, savaşlara çare olarak görölüyordu ama sanki gerçeklik aksi yönde. Hobbes'ta herkesin herkesten korkusu, "her şeyin üzerinde olan iktidardan/devletten korkuya" vardırılır ama bugün akıl da, şiddet ve yayılcılıktan yana gözüküyor.

Salert'in (1976) terörizmle ilgili dört ana kuramından biri "Olson teorisi veya rasyonel seçim olarak ihtilal"dir -diğerleri psikolojik engelleme, toplumsal anomi ve Marxist kuram- (Al. Ferracuti, 1984). Bu durumda her ihtilal veya şiddet, bir maliyet-yarar analizine dayanıyor, çıkan sonuca göre de bir "rasyonel seçimde" bulunuluyor demektir.

Bütün hayatı boyunca karşılığında bir şey elde edemeyeceği halde 'ahlaklı' davranan kişi mi, veya önemli bir yaptırımla karşılaşmayaçağı durumda köşedeki ilk bankayı soyan kişi mi daha mantıklı hareket ediyor? Pareto'ya göre, doğrudan çıkarı, yani hırsızlığı dolaylı zararından (yaptırımdan) daha yüksek olacaksa, elbette "hırsızlık" yapan daha "mantıklı" hareket ediyor demektir. Pareto'ya göre, siyasal şiddeti azaltmaya çalışsak bile, her tür şiddeti ortadan

kaldırma “yanlış savı”, çoğunlukla şiddetin ölçüsüzce artmasına yol açıyor. Faşizm, insancılığın aşırı gelişimi ve burjuvazinin aşırı zayıflamasına, kurnaz seçkinlerin yarattığı düzensizliğe şiddetli bir yanıtı (Aron, 1986, s. 456-457).

Demek ki geriye, “bütün basit istekler, beğeniler, eğilimler ve toplumsal olgularda çıkar adı verilen çok önemli kategori kalıyor” (Pareto, *Traitè de Sociologie Gènèrale*, s. 850-851, Aron, 1986, s. 414). “Rasyonel seçim” yaklaşımına göre, çevresel destekleyiciler ve olanaklar dahilinde, profesyonel bir “risk yönetimi” ile, beklenen faydalarla karşılaşılabilecek sonuçlar değerlendirilir ve “hırsız” veya “saldırgan” olup olmamaya karar verilir (Short, 1997). Sonuçta akli bir tercih söz konusudur. Hatta zeki olmanın özellikle yetişkinler için bir risk faktörü oluşturduğu bile ileri sürülmektedir (Francis ve ark. 1997). Özetle işe yaradığı sürece şiddet kullanılıyor ve kullanılacaktır. Yine “zararlı” olan şiddeti de “rasyonel” olarak kontrol etmek gerekecektir.

Irak işgali öncesi 90-100 milyar dolarlık Amerikan yardımının yanı sıra pek çok yaptırım (kimi kazanç-kimi kayıp) ha bire tekrarlanıp durdu:

- 25-98 milyar dolar arası yardım,
- Faizlerde yükselme,
- Kurda düşme,
- IMF kredisini alamama,
- Kredibilitede düşüş,
- BORSA'da düşme,
- Turizmde kayıplar,
- Ticarete öncelik kazanma,
- Askeri yardımlar alma,
- Kuzey Irak ve Kürt kartı,
- Federasyona önlem şansı,
- Kıbrıs'ta üstünlük sağlama,
- ABD ile dostluğu geliştirme,
- Savaş sonrası pay alma (ganimet),
- Girmeme maliyeti girmekten yüksek,

- Genel başlıkla ulusal, stratejik, ekonomik çıkarları kollama ve sürdürme.

Bunlardan herhangi biri, tek bir insanın bile öldürülmesine değer miydi?

Pozitivizm ve Fordizmin savaşları azaltmadığı, rasyonel yönetimin yıkıcılığı daha da kurumsallaştırdığı da iddia edilebilir. Ancak tüm bunları rasyonel bir seçim mi, yoksa toplumsal bir gereksinimin bir sonucu mu olarak görmeliyiz, yanıtlanması oldukça zor gözüküyor. Epistemolojik anlamda eğer akıl da, sonuçta bir "konvensiyon" ise, bu daha da köklü bir soruna işaret ediyor demektir. O halde savaş, akla uygun olmayanı "akıllandırmak" (herkese gözüken noktaya çekmek/hizaya sokmak) gibi bir "kendinde-mantık" oluşturacaktır ki, bu dışsal amaç-araç uyuşumunun ötesinde, içsel bir paradoks (doğrudan akla dair) oluşturmaktadır: "Kendi kendisinin düşmanı olan bir akıl" sendromu. Bu duruma, kısaca, Frankfurt Okulunun deyimiyle "rasyonelitenin irrasyonelliği" de denebilir.

J. Flynn (1944), savaş gerekçeleriyle çıktıkları arasındaki ilişkiyi şu şekilde özetliyor:

"Saldırgan düşman hep yağma, cinayet, tecavüz ve barbarlık uygular. Biz ise hep Tanrı tarafından bahşedilmiş bir görevle, bir alinyasıyla, kurbanlarımızı islah ederken, istemeye istemeye onların pazarlarını ele geçiririz; vahşi, ahmak ve paranoyak halkları uygarlaştırırken, şans eseri onların petrol kuyularına rastlayırız" (Akt. G. Monbiot, 2001)

Dünya, vicdanlarından koparılmış bir aklın egemenliğine terk edilemeyeceği gibi, insan da sadece akıldan oluşan bir varlık değil. Kaldı ki, akıl da, sadece "çıkar/konvensiyon" anlamına; kendi yanlış-doğru emellerimiz için her şeyi araçsallaştırma potansiyeline (amaç-araç ilişkisine) denk gelmiyor. Sonuçta akıl, bir potansiyel ve kullanımı yine insana bağlı (şiddeti üretebileceği gibi, şiddete karşı da kullanılabilir). Öyle görünüyor ki, akıldan ve öğrenilmiş çıkarlardan daha çok, öğrenilmiş erdeme ihtiyaç var. Özetle akıllı, teknik aklın boyunduruğundan, "kendi kendisinin kölesi olmaktan" kurtarmak, doğaya ve kendi türdeşine dost hale getirmek gerekiyor.

5. Nefis, İstenç ve Seçkinler

Flechtheim'e göre (1984) güç arayışı ve daha fazla güç arzusu, devlet ve devlet-benzeri örgütlenmelerin ana nüvesidir ki bu da savaş-eyleminin doğal taşıyıcısı olmaktadır. Savaşlar, çok-devletli-sistemlerin içsel bir hastalığıdır. Her bir güç-ögesi diğer güç-öğeleri ile sürekli çatışma içindedir. Modern bölgesel veya ulusal-devletler, doğumları ile birlikte güç ve prestij, güvenlik ve servet için savaşmaktadır. Ve her geçen gün bu güç daha az sayıdaki büyüklerin elinde toplanmaktadır.

"Kahramana tapınma", Carlyle ve Nietzsche'den Wagner ve Stefan George'a değin, romantik düşüncenin gerçek bir niteliğiydi... Bu türlü us-dışı düşüncenin 19. yüzyıl felsefesindeki entelektüel ataları Schopenhauer ve Nietzsche idi: "Nerede canlı bir şey gördümse, orada iktidar arayışında bir irade gördüm, o kadar ki uşağın iradesinde bile Efendi olmak iradesini gördüm". Schopenhauer yaşamın arkasında...kör bir "istenç"i görüyordu. (...) Nietzsche'de... eşitliğin yerine doğuştan üstünlüğün kabul edilmesi, demokrasinin yerine mert ve güçlü olanın aristokrasisi, mutluluğun yerine kahramanca yaşam... (Sabine 1997, s. 361-362) öneriliyordu.

Pareto'ya göre, seçkinler, azınlığı hile veya ikna ile itaate zorlayacak ve yönetecektir. Kurnaz elitler iknaya uğraşırken; devrimci, vicdan rahatlığı ile şiddete başvuracaktır (Aron, 1986, s. 465-466). Machiavelli, Hobbes, Kent, Mosca, Burham, Pareto gibi araştırmacılar da, olana tarafsız bakıldığında, sonuçta kaynakları elinde tutan ve yönetimi kontrol eden "yönetici hakim bir sınıfın" varlığını iddia ediyorlar. Dennis'e göre yönetici elitlerin en güçlü silahları, cebir ve hiledir. Halk, rıza gösterdiğinde bile bu çaresizliklerindedir (Spitz, 1994, s. 38-51, 90, 112).

"İrade-istenç" üzerine kurulu düşünceler de, aslında yukarıda dile getirilen biyolojik-genetik açıklamalardan çok farklı değil. Hatta toplumu "doğal" olduğunu iddia ettikleri "seçkinler" ve "avam" olarak ayırmak, en ağır ırkçılıklardan birini oluşturuyor. Platon Devlet'in yedinci kitabında şekil ile cevher arasındaki; görünen ile hakikat arasındaki ikiliğe dikkat çekerek; özellikle oligarşide bu ikisinin birleştiğini belirtir; ancak demokrasilerde çoğunluk "görünen kuklalar" pozisyonundadır, hakikati ise oligarşik idarecilerdir.

Aristokratlar yönetici olmalı, "her insan, tabiat onu hangi gayeye hizmet etmek için yaratmışsa, o gayeye hizmet etmelidir", böylece "adil toplum" oluşacaktır (Spitz, 1994, s. 81, 219).

Neredeyse her tür kurum ve tarihi örnekte tabakalaşmaya veya yöneten-yönetilen ayrımlarına rastlanması, belki de "düzenin" gereği. Yani öncelikle sistem sorunu, Michels'in adlandırmasıyla "Oligarşinin Demir Kanunu" işliyor. Kanaatimce istenç çok daha tali bir öge olarak kalıyor.

6. Bastırma, Travma, Aktarım, Moral Gelişim, Takıntı ve Kişilik Paradoksu

Bastırılmış duyguların açığa çıkması... Kontrol ve empati eksiklikleri, yalnızlık, bağlılık sorunu, tanınma, anlamlandırma, dar bakış açısı... Aile, din ve geleneksel ilişkilerle belirlenen erken çocukluktaki sıkıntılar (aktarım); duygusal desteğin azalması, korku ve güvensizlik; kendini gerçekleştirme sorunu; kendini bulma sorunu; bulantı, çöküntü, migren; şizofreni, paranoya, depresyon, mani, melankoli, psikopati, sınır kişilik...

Freud bir yandan libido (yaşam-sevecenlik) ve sinizm (ölüm dürtüsü) gibi dolaysız eğilimler, diğer yandan bunlarla sosyo-kültürel yaşam (süperego-moral) ve ego arasındaki ilişkilere/çatışmalara öncelik veriyor. Özellikle erken çocukluktan başlayarak dolaysız içgüdüler, sağlıklı bir şekilde dolaylılara dönüştürülemezse (sosyalleşme veya sublimasyon yoluyla), ileride psikoz ve nevrozlara (dolayısıyla aynı zamanda şiddete) varan başka türlü yansıma ve aktarımlar oluşacağı; doyurulmamış, mistifike edilmiş-kutsallaştırılmış, korkutulmuş-bastırılmış dürtülerin, başka başka yollardan kendini dışa vuracağı; egonun (bilincin) aysbergin (zihnin) su üstünde kalan küçük bir kısmını, bilinçdışının esas çeşitlenmeyi oluşturduğu; bu durumda şiddetin bilinçli olduğu kadar daha çok hoşnutsuzluklardan (id'in istemlerinin uygun şekilde doyurulamamasından) kaynaklı bilinçsiz bir dışavurum olduğu varsayılıyor:

"Gerçekte; eski düşünce kalıplarındaki üstün olma ve sürekliliğini koruma fikrinde, eski uygarlıklarda, efsanelerde, söylencelerde, batıl inançlarda, düşlerde ve sinirsel durumlar da paranın dışkı salgılama ile yakın ilişkisi görülüyordu. Biliyoruz ki, şeytanın sevgililere verdiği para, o gittikten sonra

Prof. Dr. Adnan Gümüş

dışkıya dönüşür ve şeytan, bilinçsiz dürtüsel güçlerin kişileştirilmesinden başka bir şey değildir" (Freud, 1963, Character and Culture, s. 31).

"Uygarlık, kendine karşı direnen saldırganlığa karşı... ne gibi araçlar barındırmaktadır? (...) Egonun süperego olarak görev yapan bir bölümü ele geçirilmiştir ve egonun konuya uzak bireylerin üzerinde üstünlük kurma adına yaptığı aynı acımasız saldırganlığı, bu kez "bilinç/süperego" egoya yapmaya hazırlanmaktadır.

Uygarlık, bireyin saldırganlığa olan tehlikeli tutkusunu silahsız bırakarak, işgal altındaki bir kentin garnizonuna yapıldığı gibi içerden gözetleyeceği bir donanım kurarak, onu ele geçirir" (Freud, 1962, Civilization and Discontents, s. 71-72; Akt. Berger 1996, s. 73, 85).

Ben'in (egonun) ben-idealine (süperegoya) karşı periyodik başkaldırıları, psikojen veya spontan (çok sert) olabilir. "Ben dışında bıraktığımız bu nesnelere, düşlerde ve nevrozlarda, karşıkoyumların bekçilik ettiği kapıları döverek içeri girmek isterler". Bayram ve şenlik dönemine denk düşer bunlar. Suçluluk bilinciyle aşağılık duygusu da Ben ile Ben-ideali arasındaki bir gerginliğin belirtisi sayılabilir (Freud, 1993, s. 91 vd.). "Dolaysız cinsel içgüdülerden engellenmiş içgüdüler yönünde bir ilerleyişin doğru dürüst başarılmadığı bütün durumlarda karşımıza çıkar bu regresyon" (yani nevroz) "ve ... Ben içerisine alınmış içgüdüler ile, bunların geriye itildikleri bilinç dışından çıkıp dolaysız doyum sağlamak istemesi arasındaki çatışmadan doğar..." (Freud, 1993, s. 110-111).

Moscovici'ye göre de, çatışma ya da anlaşmazlık, bir grup içindeki bir farklılık anlamına gelir ki, çözülmediğinde strese neden olur. Stres ise normalleştirme, icat-yenilik (innovation), uyma (comformity), uyarlanma (compliance) veya birbirini tutma (cohesion) gibi mekanizmalarla aşılabilir, aşırı-uyumculuk (overcomformity) ve itaat (obedience) gibi şiddete daha açık-daha aşırı yol ve yöntemlere eğilim artmaya başlar (Albrecht 124-125, 138-140).

Freud kadar iddialı olmasa da, psikoloji kaynaklı yaygın savlar da, sonuçta şiddetin "kötü yaşanmış çocukluğun kötü izleri" olduğu yönündedir. Zor geçirilmiş veya travmatik erken çocuklukta

baskılama, çelişki ve çatışmaların; kişinin kendini gerçekleştirmesini olumsuz etkilediği, takıntılara, sapma ve sapkınlıklara, aynı zamanda şiddet eğilimine yol açtığı; bir başka deyişle şiddetin zor koşullar veya otoriteryen ailenin çocuğu -kötü ailelerin kötü ürünü- olduğu iddia ediliyor. Şiddeti; belirli bir gelişme aşamasına (örneğin Kohlberg'in konvensiyonel-öncesi veya konvensiyonel moral aşamasında) takılma savına bağlayanlar da bulunuyor.

O halde, bütün bu savaş ve kurban törenleri, "az gelişmiş" veya "bozuk" kişiliklerin ürünü sayılacak ki, bunun kendi mantığı içinde bile inandırıcılığı bulunmuyor. Bu durumda İngiltere Başbakanı Blair, ABD Başkanı Bush, bütün güvenlik ve militar şefleri, belirli bir zihinsel gelişim evresinde takılmış sayılmalı ki, kanaatimce bu açıklayıcı bir yaklaşım olamaz. Savaş ve kolonializm gibi en yıkıcı şiddet türleri, daha çok her durumdan yağ çıkarmayı becerebilen "gelişmişler" arasında gözlemleniyor.

Özellikle libido, sevecenlik ve doğal ihtiyaçlarla sosyo-kültürel kısıtlamaların zıtlaşması; bunun getirdiği gerilim, yön değiştirme, yansıtma, bastırma süreçleri; sonuçta bunların bir dışavurumu olarak da bireysel şiddet ve saldırganlık öngörülebilir. Ancak böyle bir durumda bile, şiddetin ya yaşamın gerçekleştirilmesine yönelik yukarıdaki savlara veya elde edilecek gayede işe yararlılığına (araç olma özelliğine) bakılması gerekiyor. Aksi takdirde sırf "takıntı" halinde bir şiddet, çok marjinal olan bazı bireysel şiddetleri açıklamaya yönelik marjinal bir sav olarak kalacaktır.

Kanaatimce anormale bağlanabilecek suç ve şiddet, zeki ve normale bağlanacakların yanında çok düşük düzeyde kalıyor -özellikle savaş, terör ve dolandırıcılık gibi nitelikli, örgütlü ve ekonomik suçları dahil ettiğimizde-. Bu tür "patolojik" açıklamalar da, bireysel şiddeti açıklamada bir miktar yararlı gözükse de, kurumsal şiddeti -örneğin savaş ve askerliği-, bireysel bir patolojiye bağlamak pek olanaklı gözüküyor.

7. Reaksiyoner Saldırganlık: Tedirginlik, Korku, Öfke, Yas ve Kurtuluş Savaşları

J. Dollard, A. Cohen, Michaud gibi araştırmacılar, özellikle de Fromm izlendiğinde, telafi ve kana susamışlığın yanı sıra, tepkisel şiddetten

de söz edilir -hatta "savunma" konseptine bağlanarak en meşru şiddet türü olarak algılanır-. Tepkisel şiddet; yoksulluk ve huzursuzluklara karşı, ayrımcılıklara karşı, kalıcı ve görece yoksunluklara karşı, yabancılara-farklı olana karşı, saldırı ve engellemeye karşı yaşama ve savunma saiki, kin, nefret ve öç duyguları eşliğinde yapılan KARŞI şiddet olarak nitelenebilir. Özetle bir kişi veya grubun yaşamsal bütünlüğü tehdit altındaysa (veya öyle hissediyorsa), bu durumda başvurduğu şiddet, tepkisel saldırganlık altında sınıflandırılabilir.

Bireysel düzeyde "eğer insanın tepisel gelişmesi bir takım engellere, ilk önce de çevrenin genel düşmanlığına çarparsa, saldırganlığını da, toplumsal etkenler cinsel ilgilerine koşut olarak bastırırsa, o zaman yıkıcı eğilimler ağır basar ve özyıkım yolu açılmış olur" (Mitscherlich, 2000, s. 30). Yani cinselliğin ve saldırganlığın uygun şekilde doyurulması, en azından "eğitilmesi" gerekiyor.

Daha makro düzeyde McClure'in 5 sebebinden biri, "sömürge idaresine karşı direnme"dir. Ayrıca iç politikada da adaletsizliğe karşı çıkmak, genel bir kabul görmektedir: "Her insan ihtilal yapma hakkını kabul etmiştir; bu, hükümetin zalimliği veya etkisizliği dayanılamayacak kadar büyük olduğu zaman, ona sadakat göstermeyi reddedip karşı koymak hakkıdır" (Thoreau 1849 "Civil Disobedience", Al. Ferracuti, 1984).

Örneğin Irak'taki direniş veya kolonileştirilmiş coğrafyalardaki kurtuluş savaşları, tepkisel şiddetin en yaygın örnekleri olarak sayılabilir. Okullardan örneklersek; Gümüş, Tümkaya ve Dönmezer'in (2004) araştırmasında, öğrencilerin büyük bir kısmı, kendisine kötü muamelede bulunan öğretmenlere karşı, "elimden gelse ben de aynı karşılıkta bulunurum" yanıtını vermiştir.

8. Stereotip, Kategorileştirme, Önyargı, Damgalama-Yaftalama: "Biz" ve "Onlar"

Sistem kuramları açısından sürekli "biz" ve "onlar" (dost ve düşman) ayrımının oluşturulması ve sürdürümünün, şiddet ve çatışmaları beslediği söylenebilir.

İnsanın tanımlama, dolayısıyla sınır oluşturma ihtiyacı bulunuyor ve bunun en kolay yolu kategorize etmekten geçiyor. Dolayısıyla

çatışma ve şiddetin, öncelikle kategorize edici kavramlar ve kafalar arasında geçtiği iddia edilebilir. G. Allport, W. Lippman, Goffman gibi sosyal bilimciler, daha çok algı-biliş ve etkileşim süreçlerine öncelik veriyor; önyargı, kalıp yargı; biz-onlar (ötekileştirme); adlandırılma, damgalanma; yerli-göçmen-yabancı, beyaz-zenci; sapkın, suçlu olma; kabullenme; total özdeşim, total kimlikleşme, total kurumlaşma gibi süreçler üzerinde duruyor.

Şiddet, genellikle bir diğerinin "davranışıdır", yani "sapma"dır. Leemert (1951)'e göre "sapma" (deviance)'nin birinci boyutu ya da "birincil sapma", başkaları tarafından öyle adlandırılmadığıdır. "İkincil sapma" ise bu kimselerin de kendi kendilerini "sapık" (abnormal-deviant) görmeye başlaması, bunu içsel kabüldür. Becker (1963, s. 9), "etiketleyici"nin kural koyucunun kendisi olduğunu ve giderek bu etiketin ilgili şahısça da kabul gördüğünü ve "sapkın kariyere" uyum sağlandığını belirtmektedir. Artık sapık, "sapkın" etiketinin başarılı bir şekilde uyduğu kimsedir. Goffman (1963, s. 4) "yafta"nın sosyal kontrol ajanları tarafından takıldığını söylemektedir. Açıkça farkedilebilen "yafta"lar, renk-cins gibi öğelerdir. Bu anlamda çoğunluğun işinc gelmeyen şiddet de açıkça "yaftalanabilmektedir". "Suçlu" yaftası ise açıkça belirgin olmayan, ancak kayıt altına alınarak açıklığa kavuşturulabilen yaftalar sınıfını oluşturmaktadır. Gerisi, kişinin yeni "statüsü"ne uyum sağlama süreci ile ilgilidir. Özetle neyin şiddet olup olmadığı, her şeyden önce kimin gözüyle sorusunu işaret etmekte, herkes bir diğerinin şiddetini şiddet saymaktadır (bunun en güzel örneklerinden biri gerek Irak, gerek Lübnan işgali sırasında ABD ve Koalisyon güçlerinin kendilerine karşı çıkan yerel grupları terörist saymasıdır).

P. Bourdieu'nun terimleriyle "kimlik" tanımlamasının kendisi; sürekli kategorize ediyor ve böyle yaptıkça da hem kendini, hem "ötekisini" sürekli kategorize ediyor. Bunu bir tür "sınırlar" üzerinden "sınırların sürekli inşasına" benzetebiliriz.

"Savaş, kolektif ve organize bir olaydır. (...) Savaşa girilmeden önceki süreç, tarafların 'hasmı' kötü ve düşmanca tanımlarıdır. Bu süreç, uğruna savaşılan nesnenin yok edilmesi veya kaybedilmesinden duyulan endişeyi ve bu nesnenin korunması için düşmanın yok edilmesi gereğini empoze

etmek içindir. Düşmanın yabancılaştırılması..." (Ferraguti, 1984, s. 227-228).

Çoğu kez sanki ulus, ortak devlet ve pazarı oluşturuyor gibi algılanır ama durum bunun tersidir: Ekonominin gerektirdiği üretim ilişkilerinin ve devletin bir sonucudur ortak kültür veya kader birliği (az çok bir işbirliğini zorlar, zamanla da ortak yaşantı, dil ve semboller oluşur) -Bu sav, primordial etnisiteyi, en azından belirli bir doğa parçası üzerinde (coğrafyada) birbiriyle yakın mekanlarda yaşamak durumunda olan kişi ve gruplar arasında spontan olarak gelişecek primordial bir etkileşimi yok saymaz ama bu tür bir ilişkide de hem baskı ve egemenlik bulunduğu, hem de günümüzde bunun "spontanlığının" aile de dahil neredeyse bütünüyle kaybolduğu öngörülebilir-.

9. Irkçılık ve Etnosentrizm

Bauman (1997) (1) heterofobi (öteki korkusu), xenophobia (yabancı korkusu) ve (2) rekabet ile (3) ırkçılık arasında ayırım yapıyor ve örgütlü-bir yönetim aracı haline getirilen ırkçılığın heterofobi ve rekabetle karıştırılmamasını öneriyor (1997, s. 91-113):

"... yabancı korkusu ve sınır çatışması endişeleri -ne doğrudan, ne de dolaylı olarak- soykırma yol açmazlar. Yabancı korkusunun ırkçılıkla ve Holocaust benzeri örgütlü suçlarla karşılaştırılması yanıltıcıdır ve bu facianın gerçek nedenleriyle ilgili araştırmaları yanlış yöne saptıracağı için potansiyel bir tehlike de taşır; çünkü bu facianın kökleri modern aklın ve modern toplumsal örgütlenmenin bazı yönlerindedir, yabancılara karşı zamansız tepkilerde ve hatta daha az evrensel olmasına karşın her yerde ve her zaman rastlanabilen kimlik çatışmalarında değildir" (Bauman, 1997, s. 113).

Engels (2006) etnosentrizmin, öncelikle ulus-devlet inşasında kullanıldığını belirtiyor:

"Ortaçağın sonlarından bu yana tarih, Avrupa'nın büyük ulusal devletlerden oluşumuna tanıklık etmektedir. Böyle büyük ulusal devletler, bir yandan Avrupa'daki egemen burjuvazinin normal politik gelişimini göstermekte ise de, aynı zamanda proletaryanın hâkimiyetine yol açmaksızın halkların

uluslararası uyumlu etkileşimini sağlayabilecek kaçınılmaz bir önkoşul haline gelmiştir. Uluslararası barışı garanti edebilmek için önce bütün kaçınılabılır ulusal sürtüşmeler aşılmalı, her halk kendi evinde bağımsız ve kendi çöplüğünün efendisi olmalıdır. Ticaretin, hububat üretiminin ve endüstrinin, dolayısıyla burjuvazinin sosyal iktidar konumuna yükselişi ile birlikte her yerde ulusal duygular da yükselmekte; parçalanmış ve baskı altına alınan uluslar, birlik ve özerklik istemektedir.”

Rattansi ve Westwood (1997), bir hegemonya aracı olarak ırksallaştırmadan söz ediyor:

“İrkçilik, kapitalizmin basit bir yan ürünü değildir; aslında kapitalizmin kendisi ırksal bir varlıktır. Kapitalizm, sömürdüğü kişileri ırksallaştırma yeteneği olmaksızın dünyayı boyunduruğu altına alamazdı... Her ikincil işgücü piyasası, her getto, her etnik-mahalle... bu anlamda sınıf ve ırkın birbirine bağımlılığını ifade eder...”

Etnosentrizm (ırkçılık); bir bölme, bir sınır koyma, yani kimin kimle hangi tür ilişki içinde olacağını ve olmayacağını belirleme, bir ilişkileri yönetme aracı haline gelmiştir. Moore, II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'daki yön değiştirtme mekanizmalarını şu şekilde yazıyor:

“Anahtar nitelik taşıyan bir öge, yerleşik çıkarları tehdit eden toplumsal koşulların analizi yerine, haklı bir ahlaksal yenilenmeye duyulan gereksinim üzerine edilen sözlerdir”. “'Organiklik' ve 'bütünlük'... Gemeinschaft, Genossenschaft, Heimat”. “İnsan sıcaklığı, cinsellik bir yandan erkeklik, diğer yandan Kinder, Kirche, Küche deyişinde dile getirilen sağlıklı aile... Dulca et decorum est pro patrie mori (Vatan için ölmek tatlı ve güzeldir)... İnsan sevgisi ise bir yumuşaklık olarak görülüp kuşkuyla karşılanır” (Moore 1992, s. 383, 384).

10. Otoriteren Potansiyel

Moral gelişim evreleri (konvensiyonel öncesi, konvensiyonel ve postkonvensiyonel); otoriteren kişilik; dogmatizm, başatlık, korunma ihtiyacı, “sado-mazoşist karakter yapısı”, “baskıcı karakter” (Zwangsscharakter)... H. Laswell'in “The Psychology of Hitlerism (Hitlerizmin Psikolojisi) makalesi, 1933'te W. Reich, gerek Alman Faşizminin, gerekse Stalinizmin sosyo-psikolojik dinamiklerini

araştırdığı "Massenpsychologie des Faschismus" (Faşızmin Kitle Psikolojisi) adlı çalışması, 1930'ların sonunda Stagner'in geliştirmeye çalıştığı ölçekler (Tormuş, s. 15) otoriteriyenizm konusunda öncül çalışmalar arasında sayılabilir. Frankfurt Okulu, bir yandan Freud, diğer yandan Marksistlerin etkisi altında bir dizi tartışma yapıyor. Marcuse ve Horkheimer (1936)'ın "Studien über Autoritaet und Familie" (Otorite ve Aile Üzerine Çalışmalar), Erich Fromm (1936)'un "Sado-masochistischen Charakterstruktur" (Sado-mazoşist Karakter Yapısı) ve Fromm'un (1941) "Escape from Freedom" (Özgürlükten Kaçış) çalışmaları da dikkat çekicidir (Fromm 1. Tepkisel, 2. Ödünleyeci (güçsüzlüğü telafi) ve 3. Kana susamışlık şeklinde üçlü ayırım yapıyor). Horkheimer ve Adorno ise "Aydınlanmanın Diyalektiği"nde, aydınlanma ile otoriteriyenizm arasındaki bağları irdelemektedir (Lederer, 1995, s. 32-33; Gümüş ve Gömleksiz, 1999).

Adorno ve arkadaşları (1950) "The Authoritarian Personality"de özellikle tutuculuk, boyun eğme, sertlik, duygusuzluk, boş inan, yıkıcılık, yansıtma ve seksüel olana hoşgörüsüzlük gibi öğerler arasında; ama özellikle de etnosentrizm ve otoriteriyenizm arasında bağlar kurmaya çalışıyor: "Bu araştırma şu yönetici ana hipoteze dayanmaktadır: Çoğu kez bir bireyin politik, ekonomik ve sosyal kanaatleri, -birlikte bir "zihniyet" veya "ruh hali" denebilecek- derin ve tümleşik bir örüntü oluşturmaktadır; bu örüntü de kişiliğin derinliklerindeki eğilimlerin bir ifadesidir. Ana ilgi, *potansiyel faşist* birey üzerine olup, böyle bir yapının oluşmasındaki nedenlerden biri anti-demokratik propagandadır (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson&Sanford (1982 [1950], s. 1).

Doty, Peterson&Winter (1991); McCann ve Stewin'in "Sosyal Ekonomik Politik Tehdit İndeksini (SEPT)" kullanarak Adorno ve arkadaşlarının saydığı 9 altbölümün her biri için, "Tehdit ve Otoriteriyen Sendromun Bireşimleri" için bazı sosyo-kültürel istatistikler öne sürüyor:

1. Güç ve Katılık: "Egemenlik-itaat, güçlü-zayıf, lider-tabi boyutları ile ilgilenme" ve "güç figürleri ile özdeşleşme" (Adorno ve arkadaşları, 1950, s. 256). Sales (1973, s. 46-52) üç ölçek ele alır: Köpek bulundurma; boks maçları (ağır kupalar ve katılımcı/seyirci sayıları); fiksiyonel karakterler

- (fiziki güç ve büyük bir güç kontrolü içeren Dallasvari filmler)...
2. Synizim; "genelleşmiş düşmanlık" ve "insan vilificationu" (karalama) (Adorno ve arkadaşları, 1950, s. 228). Yıkıcılık ve sinizm... Sales "... kurumların liderliğinde hangi ölçüde namus ve ahlak sorunu vardır?" (Büyük birlikler, Kongre, Polis ve Düzen Sağlayıcılarda, Büyük İşçi Birliklerinde, Mahkeme ve Adalet Sisteminde, Ulusal Medyada, Yargıtayda, Devlet Okulları, ABD Ordusu, Kolej ve Üniversitelerde, Dini Organizasyonlarda; "Bazı kimselerin hükümet içerisinde hilekâr ya da kötü niyetli olduğunu düşünüyor musunuz?" "Washington'daki hükümetin doğru olanları yapmak için ne kadar zaman ayırdığına güveniyor-sunuz?").
 3. Boşınanlar; insan kaderinde mistik ve fantastik dışsal belirleyiciler (Adorno ve arkadaşları, 1950, s. 236). Sales (1973), yıllık yayınlanan astroloji kitapları ve makale sayısını gösterge olarak almaktadır. Gallup (1988a) "astrolojiye inana"...
 4. Otoriteriyen İtaat. Otoriteriyen kişilik "biz-grubundaki idealleştirilmiş moral otoritelere aşırı ve bütünüyle duygusal itaat etme ihtiyacı duyar" (Adorno ve arkadaşları, 1950, s. 228, 231-232); çünkü özbilinç geliştirme eksikliği içerisindedir ya da otorite figürlerine karşı ambivalent duygularla davranmaktadır. Sales (1973, s. 53), okul öğretmenlerinin kanun gereklerine bağlılığındaki yükselişler ve muhafazakarlıktaki artışlar... Sağ yönelimler... Moral otoritelere itaati yansıtabilecek bir diğer gösterge sansürdür. Halk kütüphanelerinde yasaklanan kitap ve makale sayıları gibi.
 5. İnceliğe Karşıtlık (Anti-Intrapeption). Sales (1973, s. 48), "otoriteriyen bireyler inceliğin, özellikle de psikoloji ve psikiyatrinin karşısındadır". Bir yıl içinde yayınlanan psikoloji ve psikiyatri kitap ve makaleleri ile Amerikan Psikoloji Derneğine üyelik sayılarını indikatör almaktadır.
 6. Otoriteriyen Saldırganlık. Polis ve güvenlik birimleri ile itfaiye harcamalarının artırılması, para cezalarındaki artışlar (Bütçe, 1979-89).
 7. Seks. Cinsel suçlar.

8. Konvensiyonalizm. Liberal ve konzervatif partilere verilen oylar...
9. Önyargılar: Değişik görüşe sahip kimselere ait yerlere yönelik vandalizm (Örn. Sinagog'lara yazılan Nazi sloganları; Ku Klux Klan eylemleri; Azınlıklarla Sosyal İlişki Surveyleri [Siyahlarla dostluk gibi]).

Maalesef bu anılan göstergeler II. Dünya Savaşı dönemiyle (faşistlerle) sınırlı kalmadı. Milgram ve Altemeyer'in ABD ve Kanada'daki çalışmaları, "potansiyel" riskin sürdüğünü gösteriyordu. Hâlâ da çok yaygın bulunuyor. Irak'ta da, İsrail'de de, Türkiye'de de işletimde tutuluyor.

İsrail'in saygın kamu yoklamaları kuruluşu Geocartographia'nın bir araştırması yayınlandı, sonuçları Londra Guardian Gazetesinin 24 Mart tarihli nüshasında okudum. Araştırma sonuçlarına göre;

- İsraili Yahudilerin üçte ikisinden biraz daha fazlası bir Arap'la aynı binada yaşamayı kabul etmeyeceğini,
- Yarısından biraz azı evlerine bir Arap'ın girmesine izin vermeyeceğini,
- Yüzde 41'i İsrail'de eğlence tesislerinin Araplar için ayrı, Yahudiler için ayrı olması gerektiğini söylüyor.
- Yüzde 40'ı "İsrail devletinin, Arap yurttaşlarının başka ülkelere göç etmesine yardımcı olması" gerektiğine inanıyor.
- Yüzde 63'ü Arap yurttaşların "güvenlik ve demografi açısından bir tehdit oluşturduğunu",
- Yüzde 18'i Arapça konuşulduğunu duyduğunda nefret hissettiğini,
- Yüzde 34'ü "İsrail kültürünün Arap kültüründen üstün" olduğunu söylüyor.

Yanlış anlaşılmasın, ankette sözü geçen Araplar, "Ortadoğu'nun en demokratik ülkesi" İsrail'in kendi vatandaşları.

R. Margulies "İrkçılığın Son Kalesi İsrail" (Birgün, 18.07.2006).

Onaylayanlar Kararsızlarla Birlikte

Lise Öğrencilerinin Durumu:

Türklerin ahlaki yapısı, başka milletlerinkine göre daha yüksektir.

% 73 % 88

Yahudilerin ülkemizi terk etmesi, bizim için çok iyi olur.

% 43 % 77

Yaşayan bir korkak olmaktansa, ölü bir kahraman olmak yeğdir.

% 85 % 93

Kişinin sahip olabileceği en önemli niteliklerden biri, otoriteye itaattir.

% 74 % 89

Çocuklar, anne-babalarının rızası olmadan bir şey yapmamalı.

% 64 % 81

Üniversite Öğrencilerinin Durumu:

Türklerin ahlaki yapısı, başka milletlerinkine göre daha yüksektir.

% 51 % 69

Yahudilerin ülkemizi terk etmesi, bizim için çok iyi olur.

% 23 % 56

Yaşayan bir korkak olmaktansa, ölü bir kahraman olmak yeğdir.

% 78 % 90

Kişinin sahip olabileceği en önemli niteliklerden biri, otoriteye itaattir.

% 37 % 58

Çocuklar, anne-babalarının rızası olmadan bir şey yapmamalı.

% 37 % 56

Veri: Adana 1997. 1010 lise son sınıf öğrencisi ve 621 üniversite öğrencisi (Gümüş, A., Gömleksiz, M. 1999).

Yine de Schmidt (1995, s. 12), eğer psikik ve psikanalitik açıklamalar veya çocukluğa bağlı bozunumlar doğru olsaydı, Nazi Almanyası sonrası aynı insanlardan müteşekkil bir toplumda demokrasiye geçişi nasıl açıklayabilirdik diye soruyor:

“Nasıl oluyor da, çoğunluğunun nasyonal-sosyalizmi desteklediği bir ülkede, kısa bir sürede -1945'te kişilik ve kişilik yapıları birden bire değişmediğine göre- istikrarlı bir

demokrasi kurulabiliyor? Almanya'daki demokrasinin istikrarı iyi bir kurumsal düzenleme ile mi veya gerçekten daha az otoriteryen olan kuşakların yetişmesi ile mi sağlanmış oldu?"

11. Çevre ve Ekoloji: Bizatihi Sokağın Kendisi

Getto, varoş ve gecekondu; Kuzey ve Batıdan daha çok Güney ve Doğu; ortam, suçluluk bölgeleri, harita metodu... Suç ve şiddet, çevrenin değişimi ile birlikte ortaya çıkan sosyal değişimin bir sonucu olarak değerlendiriliyor.

Hancı ve ark. (2006) çocuk suçluluğuna ekolojik bir yaklaşımı şu şekilde özetliyor:

"Biyoloji bilimine ait bir kavram olan ve organizma ile çevre arasındaki ilişkileri inceleyen "ekoloji", sosyologlarca kriminolojide de kullanılmaya başlanmıştır. Kriminoloji, harita metodunu uygulayarak suçun yer itibarıyla dağılımını tespit eder, suçlunun içinde bulunduğu ortamın suça yönelten bir faktör olarak analizini yapar. Bu görüşe kriminolojide "suçluluk bölgeleri görüşü" de denilmektedir (Dönmezer, 1984). Ekoloji ile uğraşanlar, suç, çevrenin değişimi ile birlikte ortaya çıkan sosyal değişimin bir fonksiyonu olarak açıklamaya çalışır. Sosyal ekoloji teorisyenleri; yoksulluk oranları, nüfus değişimleri, yerleşim yerinin özellikleri, sosyal eşitsizlik ve göreceli rahatsızlık gibi makro düzeyde değişkenlerle ilgilenir. Ekoloji ve suç ile ilgili olarak yapılan çalışmaların başlangıcı, 1800'lü yıllara, özellikle 1840 yılında İngiltere de yapılan çalışmalara dayanır. 1856 yılında Turner, gençlik suçluluğunun çocuk çetelerinde hakim olanın arkadaşlık duygusunun yarattığı birlik bilinci sonucu ortaya çıktığını, bunun Londra için özel problemler yarattığını söylemiştir. Guerry yaptığı çalışmalarda, şehirlerde suç bölgeleri olarak adlandırılan, yüksek oranda suç işlenen bölgelerde mala karşı suçların yoğun olduğunu göstermiş, Paris gibi endüstrileşmenin yoğun olduğu şehirlerde, limanlarda özellikle potansiyel suçluların artma eğiliminde olduğunu belirtmiştir (İçli ve Özcan, 1992; İçli, 1993). Şehirlerde bazı bölgelerde göreceli ekonomik eşitsizliğin ve istihdam imkanlarının sınırlı olmasının suç oranlarını yükselttiği belirtilmektedir (Siegel, 1989; Özek, 1974)".

Ekolojik açılımlar; nedensel bir açıklamadan daha çok, haritalamayı kolaylaştırıcı bir yaklaşım gibi görülüyor. Kanaatimce esasını ise, sözü edilen nitelikler oluşturuyor. O halde, varoşlara değil, koşullara bakmamız gerekiyor.

12. Altkültür, İlgili Odağı, Marjinalite, Entegrasyon Kuramları: Bizatihi Ailenin Kendisi

O. Lewis'in "fakirlik kültürü", daha öncelere giden Park, Taft, Gordon gibi araştırmacıların bütünleşme süreçleri, özellikle de "farklı kültürlerin buluşması", bunun yarattığı uyum sorunları üzerine vurguları, sonuçta şiddeti altkültür, kültürel farklılıklar ve bütünleşme sorunlarına bağlıyor. Getto-varoş-slum (Türkiye'de özellikle "Gecekondu"); Zenci, Roman, Abdal; göçmen, mülteci; öksüz-yetim; boşanmalar, suçlu aile çocukları... Bu ve buna benzer ayrıştırmalar, altkültür ve entegrasyon kuramlarına bağlanabilir.

Ferracuti'ye (1984) göre "altkültür yaklaşımı şiddet davranışı analizinin yerleşik bir referansı, siyasi şiddet ise belirgin bir kategorisidir. Altkültür teorisindeki öğrenme süreci, terörist kariyerlerini ve indoktrinasyonunu açıklar".

Aile tipleriyle şiddet arasındaki ilişki üzerine Baumrind'den Kağıtçıbaşı'na kadar pek çok tartışma bulunuyor, ancak "eğilim/yatkınlık" dışında, doğrudan ilişkisi konusunda kolay yanıtlar yok. Otoriter-disiplinci ailenin "yumuşak" veya "denetimci" aileden daha yüksek oranda şiddete eğilimli olduğu varsayılıyor. Ancak bazı görgül çalışmalar bunun aksini gösteriyor: Aileyi idolleştiren (ailesinin iyi olduğunu belirten) kişiler daha çok "otoriteriyen eğilimlere" sahip bulunuyor (Gümüş ve Gömleksiz, 1999). Hatta Gümüş, Tümkeya ve Dönmezer'in (2002) yaptığı yoklamada, 869 ilköğretim öğrencisinden hiç dayak yemiyenler "dayağı" daha çok olumluyor. Öğretmenlerin de çocukluğunda dayak yemiş olanlarının önemli bir kısmı, "dayağı" gayri meşru addederken, daha ideal koşullarda yetişmiş olan matematik öğretmenleri daha fazla uyguluyor ve meşru görüyor. Kaldı ki, az çok ideal koşullarda yetişmiş olan öğretmenlerin % 64'ü, "çocukların anne-babasının rızası olmadan bir şey yapmamasını" söylüyor.

Öğretmenlerin Durumu

	<u>Onaylayanlar</u>	<u>Kararsızlarla Birlikte</u>
Her insanın bir dine ve onun gereklerini yerine getirmeye ihtiyacı var.	% 75	% 86
Hukuk ve kişi haklarından önce, devlet ve millet düşünülmesi.	% 44	% 55
Kabul etsek de etmesek de dayak gerekli.	% 18	% 36
Kız ve erkek öğrenciler farklı olup farklı davranılmalı.	% 20	% 25
Çocuklara her şeyden önce kurallara uyması öğretilmeli.	% 89	% 95
Çocuklar, anne-babalarının rızası olmadan bir şey yapmamalı.	% 64	% 78

Veri: Adana 2002. 12 ilköğretim Okulu, 283 (226, 220, 278, 273, 274, 279) Öğretmen

(Gümüş, A., Tümkaya, S., Dönmezer, T. 2004).

Demek ki, ailenin tipinden daha çok, nerdeyse "ideal" sayılan aile, egemenlik-kontrol ilişkilerini olumluyor.

13. Cehalet veya Bilinç: Bizatihi Okulun Kendisi

Genel anlamda felsefi ve sosyal temelin aşınması, daha özel olarak okul ortamı (kalabalık, büyük), fiziki-teknik donanım eksikliği, sıkıcı dersler, ezberci eğitim, müfredat eksiklikleri-yanlışları, yanlış-eksik öğrenme modelleri, aile içi şiddet, okulda şiddet, uygun model bulamama gibi öğeler sayılabilir. Bandura başta olmak üzere çoğu eğitimci, şiddeti daha çok terbiye-eğitim-öğretim ile uygun modeller yaklaşımına dayandırıyor. Gericilik-ilericilik, cehalet-kültür, barbarlık-uygarlık gibi pek çok ayırma, ha bire üretilip duruyor. Özgül anlamda Dollard'ın (1939) asabilğin işe yaraması prensibi, yani şiddetin aile, akran, okul ve medya grubunca destek görmesi; daha da önemlisi işe yaraması, böylece şiddetin öğrenilmiş bir davranış olduğu yaygın kabuller arasındadır.

Buradaki Ağaçlar - Oradaki Ağaçlar

Amerikalı bir öğretmen, tatilini Sovyetler Birliğinde geçiriyor ve seyahat sırasında çektiği bir fotoğrafı öğrencilerine gösteriyor: Fotoğrafa bakınca öğrencilerden biri "Ruslar cadde kenarlarını neden ağaçlandırıyor?" diye soruyor.

Öğretmen şaşkın, bu soruyu öğrencilere yönlendiriyor: "Ruslar neden cadde kenarlarını ağaçlandırıyor, ne düşünüyorsunuz?" Hemen cevaplar gelmeye başlıyor: "Caddenin sağında solunda ne olduğu tam görülmesin diye böyle yapıyorlar". "Rusya'da tutukluların çoğu zorla çalıştırıldığı için böyle yapıyorlar"...

Öğretmen bu kez de "burada Amerika'da biz neden cadde kenarlarını ağaçlandırıyoruz?" diye soruyor. Yine çocuklar hemen cevaplıyorlar: "Yollar belli olsun diye". "Gölge yapsın diye". "Hem ağaç kökleri toprağı tuttuğı için erozyonu önüyor". Açıklamalar böyle sürüp gidiyor.

(Bu hikaye uydurulmamış olup 1962'de New York'ta geçmiştir. Kaynak: Die Zeit, 8.1.1971, s. 30. Al.: H. P. Jungblut, 1981, Vourteile, Bundesministerium für Bildung und Wissenschaft, s. 15).

"Sıkıştırılmış bir sıkıştırma aracı" haline gelen okulun bugünkü mevcut yapısı, zaten şiddetin bir parçasını oluşturuyor (Gümüş, Tümkaya, Dönmezer, 2004): "Bir emrin, o emre uyulmasını sağlamak ve uyulmaması halinde yaptırımlar uygulamak amacıyla belirli bir kadro tarafından korunma olasılığı varsa, kanun var demektir. Her hukuk düzeninin yapısı, ekonomik vb. gücün toplum içindeki dağılımını doğrudan etkiler. Bu yalnız devlet için değil, bütün hukuksal yapılar için geçerlidir. Genelde güç (iktidar) denince, bir ya da birçok insanın, komünal bir eylemde, o eyleme katılan başkalarının direnmesine rağmen, kendi istediğini gerçekleştirme olanağı bulması anlaşılır" (Weber, 1987: 171). Bu şekliyle "iktidar... komünal bir eylemde kendi istediğini gerçekleştirme olanağı..." olarak özetlenebilir. Yani iktidar, "istendik davranış oluşturma" sürecidir. Eğitim-öğretim de; öğrenciler istese de istemese de önceliklerinizi yeni kuşaklara aktarma; onlara emretme ve emre itaatsizlik durumunda yaptırım uygulama gücü ve sürecidir. Görüldüğü üzere

kanun ve iktidar tanımlamasına ait okumayı ilerlettiğimizde “(örgün) eğitim” kavramına varmaktayız. Tersinden, yani örgün eğitimi okumayı sürdürdüğümüzde de yine kanun, düzen ve iktidara ulaşıyoruz. Daha da kötüsü eğitim, yalnızca tanım olarak düzen ve iktidara ilişkin değil, aynı zamanda düzen ve iktidar pratiğinin geçtiği en incelikli arena da -bunların kendini toplumsal eylem aracılığıyla ortaya koyduğu dikkate alınırsa- “okul”dur. Bir diğer deyişle okul, hem iktidarın, hem de kanun ve düzenin, hem kurucusu hem de koruyucusu niteliğindedir (Gümüş ve ark. 2004, s. 6).

Gramsci'ye göre ideoloji, “bir yandan dünya görüşü ve felsefe görüşü diye anlatılırken, diğer yandan kültürel hareket, din ve pratik etkinlik” olarak adlandırılır. Böylece ideoloji, bir toplumsal formasyonun pratiklerinde (burjuva pratik, proleter pratikler, küçük-burjuva pratikler) somutlaşır. Toplumun içinde bir dizi kurum ve aygıtın içinde maddeleşir. “Kırdaki entellektüeller” (imam, öğretmen, doktor, hakim, savcı vb.) “çocuklar için bir sosyal model rolündedir” (Gramsci, 2000). Bu süreçte özellikle de “örtük programlama” tekniklerinden yararlanılıyor.

“Farklı nedenlerden dolayı, günümüz kapitalizminde, yaygın okullaşmanın sınıf farklılıklarının yalnızca “yeniden üreticisi” değil, aynı zamanda doğrudan üreticisi haline geldiği düşüncesine tamamen katılıyorum. ... bu meritokratik mekanizmanın, ayrıcalıklı toplumsal statü elde etmenin önceki tarihsel mekanizmalarından, siyasal anlamda daha dayanaksız olduğuna inanmıyorum. Bu ... okullaşmanın ... hem bir personel seçme yolu, hem de toplumsal ayrımları, özellikle de kafa ve kol emeği ... ayrımını, ... “bilimsel” ve “teknik” olarak yerleştirmek için uygun bir ideolojik aygıt olarak ortaya çıkmasına bağlıdır. Irkçılıkla çok sıkı ilişkili ... bu yerleştirme, ayrıcalıkların diğer tarihsel meşrulaştırma biçimlerinden daha az etkili değildir” (Balibar, 1993, s. 21).

Uzun bir geçmişe götürülebilir ama yakın tarihimiz, bir bütün olarak toplumun, ama en çok da gençlerin dışlandığı, bir süreç olarak özetlenebilir. Okulların salt kontrol aracı olarak algılandığı, okulun da tekrar kontrol edilmesi gereken bir kurum olarak değerlendirildiği, halka “güvenilmez” olarak bakan, hatta öğretmen ve öğrencisini potansiyel suçlu olarak gören bir yakın tarih. Milyonlarca yurttaşına

işkence yapan, her "sorgulayanı" sorgulayan, her soranı "suçlu" ilan eden bir yakın geçmiş. Yurttaşına "kontrol edilmesi gereken" yığınlar olarak bakan bir yakın geçmiş.

Yine de, bütün "tutuculuk" tartışmalarına rağmen eğitim-öğretimin üretim (yaratıcılık) boyutu da, günlük söylemle tekrarlırsak, varolanlarla yetinmeyerek "bilim, teknik, sanat ve uygarlık yoluyla geleceğin oluşturulması" projesi de okullardan bekleniyor; dolayısıyla yine okulda olup bitenlere bağlı bulunuyor. Köy Enstitüleri, yaparak yaşayarak öğrenme açısından iyi bir model sayılabilir. Bazı tekniklerle de okul içindeki şiddet azaltılabilir. Örneğin Gözütok (2006), öğretmenlerdeki şiddet eğilimi ve bunun nasıl azaltılabileceği ile ilgili çeşitli öneriler getiriyor. Bunların çoğu, yapısal şiddete yönelik olmaktan daha çok, bireysel düzeyde (öğretmen şiddetini azaltmaya) yönelik bulunuyor.

En kritik soru ise, okulun kendisinin zaten bir egemenlik aracı olup olmadığı sorusunda yatıyor. Belki vazgeçilemez ama aynı zamanda egemen. Eksik okul mu daha iyi, yoksa mükemmel okul mu(?) diye sorulsa, öğrenci ve öğretmenine olanaklar sunan "eksik" okulun, hatta Rousseau veya Illich gibi "olmayan" okulun tercih edilebilirliğini göze almamız gerekiyor. Biraz daha olumlanan bir dille "özgür okul" da diyebiliriz buna.

"Kolektif eğitimimiz bize hakikati aramanın çıkar beklentilerinden uzak bir erdem olduğunu öğretmiştir, oysa gerçekte, kendi çıkarına yönelik bir akılcılaştırmadır. İlerlemenin, dolayısıyla refahın köşe taşı ilan edilen hakikati arama, pek çok açıdan hiyerarşik, eşitsiz toplumsal yapının ayakta tutulmasıyla en azından uyumlu olmuştur... belirli teknolojilere ve törelere göre eğitim; yasalarla ilgili değişiklikler. Bu değişikliklerin çoğu asker eliyle yapılmıştır. Bir kısmı otoritesi sonul olarak askeri güçle desteklenen "eğitimcilerin" ikna edilmesiyle başarılmıştır.... "Batılılaştırma", ya da giderek daha üstten bir tavırla "modernleştirme" etiketini yapıştırdığımız ve evrenselcilik ideolojisinin hem meyvelerini, hem de bu ideolojiye olan inancı paylaşmanın çekiciliğiyle meşrulaştırılmış olan süreçler bütünü, işte budur".

"Kapitalizm bakımından temel önemdeki akılcılaştırma süreci, yönetici, teknisyen, bilim adamı, eğitimci gibi akılcılaştırma uzman-

Prof. Dr. Adnan Gümüş

larını kapsayan bir ara tabakanın yaratılmasını gerektirmiştir. Yalnızca teknolojinin değil bizzat toplumsal sistemin de karmaşık oluşu, bu tabakanın geniş ve zaman içinde daha da artan bir tabaka olmasını gerektirmiştir" (Wallerstein, 1992, s. 69-71).

En ağır egemenlik biçimi, her halde insanın içselleştirildiği sayılsa gerek.

14. Kültürel Arkaplan (Kültür-Tarih Kuramları): Bizatihi Kültürün Kendisi

Şiddeti tarihi-kültürel bir arka plana, sosyalizasyona, değerler ve normlara, meşruiyet kaynaklarına bağlayan görüşler bu grup altında toplanabilir.

İtaat kültürü, istibdat, demokratik olmayan gelenek ve alışkanlıklar, şiddeti ve güç kullanımını meşru görme (kahramanlık, şehitlik, cihat, namus, kan davası), dogmatik öğeler (dini fanatizm), etnosentrik öğeler, milliyetçilik, aşiret-güç ilişkileri, otoriter geçmiş (patrimonyalizm, patriarşi), kültür şoku, kültür deformasyonu, kültürel çatışmalar (etnik gruplar, mezhepler, uluslar arası), kuşaklar çatışması vb.

Osmanlı; Hobbes'da "despotizm" veya "pederşahi", Montesquieu'da "istibdat", Bodin'de "zulüm monarşisi", Pufendorf'da "mutlak monarşi", Weber'de "patrimonyal monarşi" olarak adlandırılır (Timur, 1994, s. 152). İbn-i Haldun'a göre, Osmanlı'nın normal yönetim şekli "istibdat"tır. İstibdatı keyfilik boyutuyla birlikte ele alınca, bu, despotizme denk gelmektedir (Timur 1994, s. 271). Montesquieu'ya göre "monarşi yönetimi bir kişinin, ama belirli ve yerleşmiş yasalarla yönetimidir. İstibdat yönetimi ise, bir kişinin yasadışı ve kural dışı olarak kendi istek ve heveslerine göre yönetimidir" (Aron 1986, s. 32).

Hobbes Leviathan:

... egemenlik iki yoldan elde edilir. Birincisi ... doğal zor ile ... edinilmiş devlet... İkincisi, gönüllü olarak ... siyasal bir devlet veya sözleşme ile kurulmuş bir devlet...

Pederşahi ve despotik hâkimiyet üzerine. Zorla kurulmuş bir devlet ... tek tek insanlar veya çok sayıda insan, oy çokluğu ile, ölüm veya esaret korkusundan, onların hayatını ve özgür-

lüğünü elinde tutan insanın veya meclisin bütün eylemlerini kabul ettiklerinde, egemen güç zorla ele geçirilmiştir.

Despotik devlet nasıl elde edilir. Fetih yoluyla veya savaşta zafer kazanarak elde edilen hakimiyet, *efendi* veya *sahip* anlamına gelen ... yazarların DESPOTİK dedikleri şeydir ve efendinin uşağı üzerindeki hakimiyetidir (Hobbes 1992 [1651], s. 130, 147, 150).

Berkes, Osmanlı patrimonyalizminin çağdaşlaşmanın önündeki en büyük engeli oluşturduğunu belirterek, durumu şu şekilde tarif ediyor:

...Osmanlı rejiminin en önemli yanı, dinsellikten çok gelenekselliklidir. Bu daha kapsamlı kavram hem din, hem (Max Weber'in kullandığı bir terimle) Sultanizm açılarını içine alan bir kavramdır... Bu, rejimin siyasal ilkesidir... (Max Weber'in Patrimonializm dediği) yanı tamamlar... Tanrı'nın seçmesi bir hak olarak Osmanlıların en büyüğüne geçecek bir mirastır; bir mal, bir mülk patrimonium gibi tevarüs edilir... (Berkes 1984, s. 90).

Hâlâ okullarımızın duvarlarını "mızraklı paşalar" süslüyor. Hâlâ çocuklar "eti senin kemiği benim", "hocanın vurduğu yerden gül biter", "at avrat silah" şiarları ile büyütülüyor.

15. Otorite ve Egemenlik: Bizatihi Devletin Kendisi

Toplumsal değişme, göç, kolonializm-emperyalizm, rekabet, küreselleşme, anomi, stres gibi kavramlaştırmalar; devlet, egemenlik-hegemonya; kitle toplumu; toplumsal farklılaşma ve değişme; şehirleşme, göçler, aile, din ve geleneksel ilişkilerin bozulması, değer ve kültürün dönüşümü; ekonomik ve sosyal rekabet; ekonomik rasyonalizasyona karşılık diğer alanlardaki irrasyonelizm; yoksulluk, çaresizlik, yabancılaşma, toplumsal çözülme; ÖSS, genç işsizliği vb. Marx'ın sınıf, Weber'in devlet, Durkheim ve Merton'ın anomi, Mills'in kitle, Beck'in riziko toplumu ... eleştirileri bu grup içinde anılmalıdır.

Sosyolojik açıdan bakıldığında, şiddet toplumsal düzenlemede az ya da çok meşru bir araç olarak değerlendirilir. Örneğin Hobbes'a göre devlet şiddeti, anarşinin önlenmesi yani homo hominis lupus -insanın

insanın kurdu olmaması için- gereklidir (Northoff, 2006).

Riches (1989), sosyal yapı ile şiddet arasındaki ilişkiyi “etki ile fırsat arasındaki ilişkiye” benzetmekte ve şiddetin sosyal ve kültürel bir kaynak olma niteliğini oluşturan üç ana öge olduğunu varsaymaktadır:

- Gerek araçsal (caydırıcılık) gerek dışavurum (taraf ve karşıt değer ve grupları) işlevleri,
- siyasi çatışma ve uzlaşmalarda kullanılması,
- şiddet uygulaması için kaynak ve bilgi donanımı (sosyal öğrenme)... (Riches 1989, s. 39-40).

Weber'e göre (1987 [1921], s. 80): “...Devlet, belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur”. Marx: “... tıpkı monarşide olduğu gibi, demokratik cumhuriyette de, devlet, bir sınıfın bir başka sınıf tarafından baskı altına alınması için öngörölmüş bir aygıttan başkaca bir şey değildir. Sınıf egemenliği uğruna mücadele eden proletarya tarafından da devralınan bu belanın en kötü yanları, Komünde de görüldüğü gibi, gözü kapalı kesilip atılamaz, olsa olsa törpülenebilir...” (Marx 1977, s. 71). Lenin'e göre de “demokrasi, bir devlet biçimidir, devletin çeşitlerinden biridir. Bunun sonucu olarak, her devlet gibi, bir yandan kişilere karşı zorun, örgütlenmiş, sistemli olarak kullanımını temsil eder; ama öte yandan, yurttaşların eşitliğinin biçimsel olarak kabul edilmesi, herkesin devletin yapısını belirlemede ve onu yönetmede eşit hakka sahip olması da demektir... Silahlı işçilerin devleti biçiminde de olsa bir devlet makinesini koymak olgusuyla sonuçlanır” (Lenin 1992: 95-96).

De Meur ve Berg-Schlosser (1996) temel araştırma stratejisi olarak, “devletler düzeyinde” önce içsel sosyal sistem, içsel sosyal yapı ve politik sistemin kendisini, ardından uluslararası çerçevesi içindeki durumu dikkate alıyor; hem objektif sosyal yapı, hem de “subjektif” yani birey ve grupların algılama ve davranış şekillerini yakalamaya çalışıyor. Bu amaçla yedi başat boyut seçiyor:

- 1- Jeopolitik ve tarihsel temeller (background): Rokkan'ın “Avrupanın Kavramsal Haritası” esas alınmıştır.

Değerlendirme "sahil yanı-dağ-ova" ve "reformcu-reforma karşı" ("seaward-corebelt-landward" ve "reformation-non-reformation") boyutlarını nüfus, devlet olma zamanı, demokratik bir politik sistem oluşturmaları gibi öğelerle birlikte dikkate almaktadır...

2- Genel ekonomik koşullar (aktüel gelişme düzeyi ve temel sosyal sınıfları): Ana göstergeler sermaye başına ulusal üretim, kentleşme düzeyi, okur-yazarlık, endüstrileşme... Sınıfsal yapılanmayla ilgili olarak kırsal yapı (toprak ağalarının sayısı ve aile çiftlikleri mi başat yoksa kırsal proletarya var mı), orta sınıfın yaygınlık derecesi ve endüstride çalışan işgücü oranı...

3- Etnik, dilsel, dini ve bölgesel kompozisyon. İkinci ile birlikte sosyal sistemi gösterir.

4- Önemli politik kültürel özellikler; ulusal kimikleşme, güçlü kültürel altkimlikler (community system), sekülerleşme, eşitlenme, tolerans ve şiddet kabulü -hem doğrudan politik yönelim, hem de politik çıkar ve bilgi ile birlikte-, politik katılım, çatışmaları çözmede başat kalıplar (yarışmacı veya sonuçsal) ve karar verme (otoriteriyen veya katılımcı), "parochial" ve "subjekt" yönelimi; ve demokratik meşruiyetin derecesi ile ilgili sonuçlar...

5- Aracı-ortaboy (intermediate) yapının önemli görünümüleri: Bunlar büyük çıkar grupları (örneğin kırsal, ticari, çalışanlar ve birlikler); önemli sosyal hareketlerin varlığı; militanlar; sistem karşıtı partiler; parti sisteminin yayılımı; çıkar ilişkilerinin/dolayımının hastalıkçı ya da korporasyoncu formların varlığı...

6- Merkezi politik sistemin özgül özellikleri: Genelde politik sistemin durumu; dikey (örneğin adaletin bağımsızlığı) ve yatay (merkezi veya federal) anlamda güç dağılımı; seçim sistemi (katılımcı ya da çoğunlukçu); hükümetlerin istikrarı; bürokrasinin genişliği; baskıcı araçlar; sosyal güvenlik sistemi; askerlerin politik rolü; önemli bir normatif ölçüt olarak sivil haklara ve politik özgürlüğe verilen değer ve garanti (Dahl, 1989).

7- Son olarak dışsal çevresi ve ekonomik ve politik etkileşimleri içeren dünya pazarı ile bütünleşme dereceleri,

Prof. Dr. Adnan Gümüş

ekonomik bağımlılık, kültürel etkiler, tarihsel etkiler (I ve II. Dünya savaşı, kolonilere sahip olma gibi) (Rosecranca, 1986)

Hegel'e göre tekilin ihtiyaçlarının karşılanması, "herkesin herkese bağımlılığı" ile olanaklı olup "bütünün kendi ihtiyaçlarını karşılaması herkesin işidir". "Ancak kanuna itaat eden irade hürdür; çünkü kendi kendisine itaat etmiş olur"; "Devlet objektifleşmiş akıl olduğuna göre, fert ancak devletin bir üyesi olmak sıfatıyla objektifliğe, gerçek şahsiyete ve ahlâki bir hayata kavuşabilir (Hegel, 1881, Tarih Felsefesi Üzerine Dersler, s. 41, Hukuk Felsefesi, 155-156; Al. Spitz, 1994, s. 253-254). Bu analizler devletin bireye hizmetini garanti etmiyor, aksine birey ve küçük grupların devlete itaatini meşrulaştırıyor. Türkiye'deki "ordu-millet bütünlüğü" söylemi de aynı içerikte sayılabilir.

Ancak bir yandan "devleti kutsamak", diğer yandan da "aşırı tekilleşme" tekili güvencesiz bırakıp "toplumsal bütünlüğün monadına dönüştürüyor; bir süreç ki ilerleyen rasyonelleşme, yani insanların standartlaştırılması, artan gerilemeyle müttefik" hale geliyor (Horkheimer ve Adorno, 1956, s. 36).

16. Ekonomik Arkaplan: Bizatihi Kapitalizmin Kendisi

Sömürgecilik, kapitalizm, neoliberalizm; eşitsizlikler, gelir dağılımı, ekonomik-sosyal rekabet, bencilleşme, rekabet toplumu; refah düzeyi, büyüme (gsmh), tüketim toplumu; artan işsizlik (ekonomik baskı), refah kaybı, yeni proleterya; kara para, rüşvet, çete, mafya... Emperyalizm, küreselleşme ve yayılcılık; sonuçta sömürü kültürü üzerinde yükseliyor. "Sömürünün doğasında ise şiddet var".

"Çeşitli para biçimleri toplumsal üretimin farklı aşamalarına daha uygun olabilir; birinin düzeltemeyeceği bozukluklara bir başkası çare bulabilir; ama para biçimleri olarak kaldıkları ve para da asli bir üretim ilişkisi olarak kaldığı sürece, hiçbir para ilişkisinin özünde olan çelişkileri ortadan kaldıramaz, ancak bu ilişkileri farklı biçimler altında yeniden üretir" (Marx, Ekonomi Politüğün Eleştirisi, Al. Ertem, 2006).

Savaş ve silahlanma; ordu ve askeri sektörleri, özellikle militan grupları ilgilendiriyorsa da, bunu geleneksel diplomat ve politikacılar, devlet ve kilise ideologları ve bunların uzantısı ekonomist ve bilim

adamları da savunmaktadır (1982 yılı itibariye 50 milyon asker, 25 milyon silahlı asker, 10 milyon paramiliter/yardımcı sınıf, 500 bin bilim adamı ve mühendis savaş edüstrisinde çalışıyordu). Eisenhower bunu "military and industrial complex" olarak ifade etmektedir. Silahlanma sanayiinde çalışan işçi ve memurlar da silahlanmanın sürdürülmesi ve geliştirilmesinden medet ummaktadır. Dolayısıyla savaşlar, hem güç/servet arayışına, hem de status quo'nun korunması ve sağlamlaştırılmasına hizmet etmektedir (Flechtheim, 1984).

Özellikle de dışa yayılma, açık şekilde işgallerle, örtülü olarak sermaye hareketleriyle sağlanıyor. Örneğin Dünya nüfusunun sadece % 4,9'unu barındıran ABD, petrolün % 25,5, doğalgazın % 26,5'ini kullanıyor ve % 58 oranında enerjide dışa-bağımlı.

Irak işgali başlayalı 3 yılı geçti. Savaşın ve işgalin maliyeti, yalnız ABD için değil, bütün dünya için, hem ekonomik, hem sosyal açıdan artıyor. Stiglitz ve Bilmes'in yaptığı araştırmaya göre ABD Irak'tan çekilinceye kadar doğrudan ve dolaylı askeri harcamaların 500 milyar bulacağı, 2015 yılı kadar çekilemezse bu maliyetin 4 trilyona ulaşmasının olası olduğu varsayılıyor. Küreselleşmenin getirdiği sermaye temerküzü, bunun sonucunda oluşan yoksullukla birlikte alınınca dünyanın nasıl bir çıkmazda olduğu daha iyi anlaşılır (Ertem, 2006).

Doty, Peterson&Winter (1991) Sosyo-Ekonomik Tehdit göstergelerini üç grupta topluyor:

Sosyal, Ekonomik ve Politik Tehdit Göstergeleri:

1) İstatistikler

- Kişisel Gelir (Sermaye başına düşen gelir -sabit 1982 yılı/dolar);
- Ciddi Suçlar (Ana suç sayılarındaki artışlar -cinayet, zorla tecavüz, gasp/soygun, kasti yaralamalar, hırsızlık, dolandırıcılık, motorlu araç hırsızlığı);
- Tüketici Fiyat Endeksi;
- İş Durdurmalar/İşe Aravermeler (1000 işçiden az işçi çalıştıran işyerleri ve 1 günden az kesintiler katılmadı);

- İşsizlik (işgücü yüzdesi olarak);
- Temel Faiz Oranı (bankalar tarafından uygulanan yıllık faiz oranları) ile
- Bombalama ve Yakma Olayları.

2) Surveyler (Polling Data). Gallup'un Pesimizm ve Genel Doyum Surveyleri (Örneğin "ABD'deki gidiş iyiye/kötüye doğru..." "önümüzdeki üç yıl içinde mali durumum daha iyi/kötü olacak"...).

3) Hassas Dengeler (Örneğin savaş tehlikesi altında bulunma; İran ve Nikaragua devrimi, Afganistan işgali vb. "Önümüzdeki üç yıl içinde ABD bir savaşa girecek" gibi. Charter'ın diliyle Amerikan Demokrasisine Karşı Ciddi Tehditler...) (Doty, Peterson&Winter, 1991).

Özetle kapitalizm (sürekli birikim) her zaman kriz potansiyeli taşıyor.

17. Teknoloji, Ordu ve Savaş Endüstrisi: Bizatihi Hegemonik Bürokrasinin Kendisi

Koroğlu, "Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu" diyordu.

Genelkurmay, kozmik daireler; tanklar, toplar, uçaksavarlar; konvansiyonel, nükleer, kimyasal, biyolojik silahlar; soğuk savaş... Michaud (1994, s. 18), 1789 Fransız ihtilali ile birlikte başlayan süreçteki savaş tipolojisini şu şekilde yapıyor: 1) Kitle Savaşları Dönemi, 2) 1860 Sanayi Devrimi, 3) İş Yönetimi (Genelkurmay),

4) Tank ve Uçak Teknolojisi, 5) Bilim Devrimi (II. Dünya Savaşı),

6) İçten Yıkıcı Savaş, 7) Elektronik/ Bilgi-İşlem (Michaud, 1994, s. 18).

Arendt; Sorel ve Pareto'dan hareketle kamusal yaşamın bürokratikleştirilmesiyle şiddet arasında yakın bağlar kuruyor: "Bürokrasi herkesin siyasal özgürlükten, eyleme kudretinden yoksun bırakıldığı bir hükümet biçimidir. Zira Hiç Kimsenin yönetimi yönetimsizlik değildir ve herkesin eşit ölçüde iktidarsız olduğu yerde, tiransız bir tiranlık vardır" (Arendt, 1997, s. 90).

Frankfurt Okulu Düşünürleri, daha da ileri giderek "insanın özgürlükten bir nevi kaçtığı" ileri sürüyorlar: "Yaşama bakışımız, artık

yaşam olmadığı gerçeğini gizleyen bir ideolojiye dönüşmüştür... Araçlarla amaçlar yer değiştirmiştir” (Adorno, 1998 [1951], s. 13). Bauman'ın diliyle, ahlak ile hakikat arasındaki bağ giderek koparılmaktadır:

“Şiddetin kullanımı, şiddet araçları yalnızca araçsal-akılcı ölçütlere tabi kılınır ve böylece sonuçlarının ahlaksal değerlendirmesinden soyutlanırsa en etkili ve maliyeti en az hale gelir... Bu ahlaksal değerlerle ilgili kesme işlemi tüm bürokrasilerin başarılı olduğu bir operasyondur. (...) Birincisi *titiz bir görevsel işbölümü* (iktidar ve boyun eğmenin doğrusal derecelendirilmesine ek ve sonuçları yönünden farklı olarak); ikincisi ise *ahlaksal sorumluluğun yerine teknik sorumluluğun konmasıdır*” (Bauman, 1997, s. 133).

Sosyal düzenin sağlanması için (asgari) bir baskı ve amaç-araç ilişkisi; bürokrasi, parti egemenliği ve polis devleti gibi pratikler için de önemli bir ipucu sağlamaktadır. Yurttaşlara hizmet amacıyla genişleyen bürokrasi veya sosyal güvenliğin sağlanması için artırılan güvenlik önlemleri, kaynağından bağımsızlaşarak kendi başına bir baskı ögesine dönüşebilmektedir. Aydınlanma çağından günümüze, özgürlük, eşitlik ve genel anlamda yönetim ve siyasal sistemler üzerine tartışma da, bu noktada düğümleniyor (Gümüş ve Gömleksiz, 1999).

“İnsanın doğayla çelişkisinden insanın insanla çelişkisine” (Marx ve Engels) giden diyalektik süreç, yeni bir karşı-tez üretmiş durumda: Artık teknoloji ile akıl karşı karşıya geliyor. Araçlarla doğa karşı karşıya geliyor. Belki de doğa ve akıl teknolojiyle değil; Horkheimer ve Adorno'un (1995) “Aydınlanmanın Diyalektiği”ne ek yaparsak, “insan ve doğa aklı”, “kapitalizmin ve sömürgeciliğin teknik aklı” ile çelişiyor.

“Şiddet araçlarının teknik gelişimi artık öyle bir noktaya geldi ki, hiçbir siyasal amaç, ... bu araçların yıkıcı potansiyeline sahip, denk değildir. ‘İçlerinden birisi kazanırsa ikisinin de sonu olacak’ (Wheeler 1968, s. 109). Bu, daha önceki hiçbir savaş oyununa benzemeyen bir oyundur. “Rasyonel” amacı zafer değil, caydırıcılıktır. Dahası, silah yarışı artık savaşa hazırlık değildir ve ancak barışın en iyi güvencesinin daha çok caydırıcılık olduğu gerekçesiyle haklı kılınabilir. Bu durumun

"Holocaust bizim modern akılcı toplumumuzda, uygarlığımızın yüksek sahnesinde ve insanoğlunun kültürel zaferinin zirvesinde doğup uygulanmıştır ve bu nedenle toplumun, uygarlığın ve kültürün bir sorunudur."

"Modern uygarlığın şiddet içermeyen karakteri tam bir yanılsamadır. ... onun meşrulaştırıcı mitinin ayrılmaz bir parçasıdır. (...) Uygarlaşma sürecinde gerçekte olan şey, şiddetin daha etkili biçimde yeniden düzenlenmesi ve şiddete yeni alanlar açılmasıdır. Hor görmeye ve nefret etmeye eğitildiğimiz daha birçok şey gibi, şiddetin varlığına son verilmiş, yalnızca gözden uzaklaştırılmıştır" (Baumann, 1997, s. 131).

Postmodernleşme ve küreselleşme de, pozitivistimin ve modernleşmenin postu olarak devam ediyor.

19. Postmodernizm ve Küreselleşme: Bizatihi Uygarlığın Kendisi

Postmodernizmin başlıca özellikleri arasında dışkı kültürü, bencillik-yalnızlaştırma, tek taraflı belirlenme, tekbiçimleştirme, sığlaştırma, hız, hızlandırma, sıkışma ... sayılabilir. Harvey'e (1997) göre, her şeyin oyunlaştırıldığı, etiğin yerini estetiğin aldığı bir dünyada yaşıyoruz. Küreselleşme, parçalanmışlığın parçalı civıltısı içinde toptan bir ahlak kısırlığına düşürüyor bizi. Schopenhauer'in akıl değil, iradedir esas olan, akıl bir araçtan ibarettir dediği şey, Nietzsche'de "iktidar iradesine" dönüşüyor ve İkinci ve Üçüncü Dünyanın üzerine bir karabasan gibi çöküyor. Evét, bu bir modern uygarlık biçimi ve ürünü (Gümüş, 2002).

Şu anda Harvard Üniversitesinde çalışan, Carter dönemi Ulusal Güvenlik Konseyi üyesi Samuel Huntington'a göre (1993), gelinen aşamada "insanlık arasındaki büyük çatışmanın ana kaynağı kültürel olacaktır. Ulus-devletler dünya meselelerinin en güçlü aktörleri olmayı sürdürecektir, fakat küresel politikadaki başlıca çatışmalar, değişik uygarlıklardan ulus ve gruplar arasında meydana gelecektir. Uygarlıklar arasındaki fay hatları, geleceğin savaş hatları haline gelecektir".

"Medeniyetten" kasıt ABD ise, çoktan savaş hattına girmiş bulunuyor. Diğerlerinin de bu döngüyü ne kadar destekleyip desteklemeyecekleri belki de bu yüzyılın kaderini tayin edecek. Ancak adı giderek

daha netleşiyor: Medeniyete ait fay hatları, aslında yeni dünya düzeninin, aslında neoliberalizmin fay hatları. Medeniyet denen şey de, aydınlanmanın ve ortaçağın bile gerisine düşmüş, ahlakın bile "pazara" tabi kılındığı "neokonzervatizm".

İhob Hassan "anlamın entropisi" (değişim olanağının sıfırlandığı nokta), bir başka deyişle her şeyin gayri ciddileştiğı, gerçek dışılaştırıldığı ve parodiye dönüştürüldüğü bir süreç olarak görüyor- du yaşadıklarımızı (A. Oktay, 2006). Günümüzde şiddet, sözün (belki de aklın, ahlakın ve dinin de) boşalttığı alana denk düşüyor.

Ancak uygarlaşma düşmanlığına da gerek yok. Önemli olan ad veya biçim değıl de içerik. Dönüşüm kaçınılmaz. İnsanla ve doğayla, özellikle de insanın diğeri türdeşleri ve doğasıyla birlikte dönüşmesi desteklenmeli. Sorun bunun barışçıl başarılıp başarılamayacağı.

20. Kitle Toplumunu: Bizatihi Toplumun Kendisi

Le Bon'a (1999) göre, "her ne biçimde olursa olsun; yaşam biçimleri, meslekleri, karakterleri veya düşünce düzeyleri benzer veya farklı olsun, bir araya gelen bireyler; içinde buldukları bu çevrede kitleye dönüşerek; kendi duydukları, düşündükleri ve davrandıkları biçimlerden çok daha başka bir şekilde duymaya, düşünmeye ve davranmaya başladıkları bir tür kitle ruhuna sahip olurlar". "Bilinçli kişiliğın kaybolması, bilinçsiz kişiliğın öne çıkması, telkin ve etkilenmeler üzerinden duygu ve düşüncelerin aynı yöne kayması, telkin edilmiş fikirlerin gerçekteştirilmesine yönelik kaçınılmaz bir eğilim. Birey artık kendisi değıl, daha çok iradesiz bir otomattır".

Trotter doğal dürtüleri; yaşamı sürdürme, beslenme, çiftleşme ve sürü içgüdüşü olarak sayar. İnsanın telkine (algı ve düşünsel çaba yerine cinsel bağılanıma bağılı olarak inanmaya) yatkınlığı bu sürü içgüdüşünden gelmektedir. "İnsan daha çok insan sürüsünün hayvanı, önder tarafından yönetilen sürünün bireyidir"(Freud, 1993, s. 75, 79).

Amacından saptırılmış (engellenmiş içgüdü), çeşitli karışımlara girer ki tutkunlukta objeyi ben-idealinin yerine geçirirken, nevrozlarda bir regresyonla objenin bende yeniden kurulması, ipnoz ve kitlede özdeşleşme yoluyla ilk-babanın yerine grubun geçirilmesi söz konusudur (Freud, 1993, s. 110). Sonuçta libido kaynaklı duygusal

bağlanım (1) lidere/öndere, (2) birbirlerine, (3) soyut bir nesneye yönelik olabilir. (4) Ortak bir objeye yönelik kin ve nefret de birleştirici olabilir (Freud, 1993, s. 49-50). Bir tür ipnoz olan özdeşimde "birincil kitle tek ve aynı objeyi ben ideali'nin yerine geçiren, dolayısıyla kendi Ben'lerinde birbiriyle özdeşleşen bir grup bireydir". Irk, meslek, cemaat, yurttaşlık bağları. Kilise ve ordu ise, herkesin önder tarafından aynı şekilde sevildiğini sandığı yapay kitlelerdir (Freud, 1993, s. 71, 75).

Küreselleşme ile ilgili ilk büyük tespitler her ne kadar 1930'lu yıllardaki Le Bon ve Freud'un kitle psikolojisi üzerine yazılarına bağlanabilirse de, yine de Mills'in "kitle toplumu" aşağıdakinin yukarıdakine "söz geçiremediği", hatta "derdini bile anlatamadığı", ama yukarıdakinin aşağıdaki adına her tür "tanımlamada" bulunabildiği tekyönlü dil kadar ağır bir dışlama (şiddet) içermez:

Kitle toplumu deyince ... (1) kitle iletişim araçlarının etkisinde dinleyicilerin çok olduğu, (2) etkin yanıt olanaklarının bulunmadığı, (3) serbest örgütlenme girişimlerinin manipule edildiği, (4) iktidar kurumları karşısında kitleleşmiş kamunun bir bağımsızlığının kalmaması, otoritelerin nüfuzu altında bulunmaları... (Mills 1974, s. 425).

Ancak Horkheimer ve Adorno (1956, s. 75) kitle düşmanlığı altında, "toplum" ve "akla" düşmanlığın izleri olduğunu belirtiyor:

Kavram, özellikle Ortega y Gasset'in totaliter hareketleri, "Aufstand der Massen" [kitlelerin isyanı] şeklinde adlandırdığı kitabının yankısıyla yaygınlaştı. Buna benzer tezler, ünlerini, kitle düşmanlığının popülaritesine borçludur. Alexander Mitscherlich'in alıntılıdığı gibi, icat edilmiş tarihe, bir miktar benzerlik gösteriyor: "Hatip; meydanın en küçük noktasından en uç noktasına kadar insanlar ve insan yüzlerinden örülü bir halıya dönüşmüş bir politik mitingde avazının çıktığı kadar bağırıyor. Diyor ki: 'Bütün bunların hepsinin suçlusu kitleleşmedir'. Fırtına halinde alkışlar" (Horkheimer ve Adorno, 1956, s. 70).

Özetle (1) gerek kitleyi (öğrencileri) böyle basit bir varlık alanı olarak tanımlamak, (2) gerekse demagogların başarısını (eğitim sisteminin şekillendirici başarısını) milliyetçilik-dindarlık gibi salt manipülatif tekniklere (medyaya) bağlamak için kolaycılığın olacaktır. (3) Yine,

kitleleri salt pasif bir öge olarak algılamak ne kadar hatalıysa, medyayı ve milliyetçiliği salt dışsal verili kolay bir biçimlendirme aracı olarak düşünmek de böyle bir kolaycılık-basitlik olacaktır. (4) Ayrıca din ve milliyetçiliğin yükselişini salt sosyalizasyona-egitime bağlamak ve/ya, (5) kökünü böyle bir arka plandan alsa bile, etkisini, salt bu kültürel arka plana dayandırmak konusunda da çok dikkatli olunması gerekiyor (Gümüş, 2006). Özellikle özdeşim mekanizmaları üzerinde durmak gerekiyor:

"Bu insanlar; gösterildikleri gibi hiçbir zaman tek başlarına yola çıkan 'trampetçi' değil, diğer yandan düzenli toplum sürüsüne karışan deli veya psikopat hiç değil, aksine kitleye karşı kitlenin yardımıyla kendini kabul ettiren sosyal gücün, daha güçlü çıkarların öncüleridir. Demagogların başarı ve başarısızlıkları salt kitlelere hükmetme tekniklerine bağımlı değildir, aksine kitlelerin daha güçlü'nün amaçlarına entegre olup olmadıklarına bağlıdır" (Horkheimer ve Adorno, 1956, s. 70).

21. Popüler Kültür, Medya, Moda: Bizatihi İletişimin Kendisi

ABD'de TV programlarının % 61'inde şiddet ögesinin olduğu, bunun yıllık 10 bin saat ettiği söyleniyor. "Kurtlar Vadisi" türü vurduluk-kırdılı filmleri bir yana bıraksak bile, ana haberlerin

% 31'inin şiddet içerikli olduğu belirtiliyor. "Kötü dünya", "batsın bu dünya" misali sinik öğelere neredeyse dakika başı rastlanıyor. Bu haliyle medya salt duygusal akla yöneliyor, şiddeti meşrulaştırıyor, olağanlaştırıyor, gündelik hayatın parçası haline getiriyor, kanıksatıyor, duyarsızlaştırıyor, acıya duyarlılığı kaybettiriyor, tetikliyor, öğretiyor. Elbette şiddetin doğrudan sorumlusu medya değil ama önemli bir aracısı-tetikleyicisi-provakötürü haline geliyor.

Özetlemek gerekirse... fikirlerin sadece insanın kendi fikirleri olmadığı ortaya çıkar. Bu fikirleri oluşturan bilgi, toplumsaldır. Şimdi ... şu sorular sorulabilir:

- (1) İletişim araçları çözümlenen toplumu; hangi toplumsal, politik ve ekonomik düzenlemeler niteler?
- (2) İletişim araçlarının sahibi kimdir, kim kullanır ve kim denetler?

(3) Bir toplumdaki kitle iletişim araçlarının, kitle iletişim ürünleri üzerindeki işlevleri nelerdir?

(4) İletişim araçları aracılığıyla yayımlanan düşünceler, değerler, bilgiler, kavramlar, inançlar vb. nelerdir? Bunun yanında yasaklananlar (ya da yayımlanmayanlar) hangileridir? Neden?

(5) Yazar, sanatçı, oyuncu ve diğer yaratıcı insanlar, iletişim araçları sahipleri ve denetçileri tarafından nasıl etkileniyorlar? (Berger, 1996, s. 45)

Jean Baudrillard (3 Ekim 2001; Radikal, 10 Kasım 2001) 11 Eylül ve Afganistan'da yaşananları "eğlencenin terörizmi" olarak adlandırıyordu: "Terörizm medya olmadan kılını bile kıpırdatamaz. Ama bunların hepsi aldatıcı. Medyanın doğru kullanımı diye bir şey yok. Medya olayların bir parçası. Terörün bir parçası. Orada veya burada varolurlar. Terörist saldırı yorumların üzerine olayın devinmesini koyar. Aptalca askeri ve teknolojik hale getirilen bu savaş, tam tersine modelin olay üzerindeki devinmesine uygun düşmekte. Bu da siyasetin başka yollarla işler hale getirilmesini yok eden bir savaş anlamına gelmekte".

Bourdieu, basının "türdeşleştirmeye ve sıradanlaştırmaya, 'uydumcu-laştırmaya' ve 'siyasetdışılaştırmaya' yönelik bütün bir kolektif çalışma" (Bourdieu, 1997, s. 51), esasında işlediğini vurguladıktan sonra, Türkiye'de de gündemde olan bir soruyu yanıtlar:

Tarihsellik dışına itilmiş ve tarihselcilik dışına iten, atomize edilmiş ve atomize eden ... sonuçta hepsi birbirine benzer hale gelen görünüşte saçma öykülerin izlenmesi... Etnik savaşlar ve ırkçı kinlerle, şiddet ve suçla dolu bu dünya, her şeyden önce bir yana çekilip kendisinden korunmak gereken anlaşılmaz ve kaygı verici bir tehditler ortamından başka bir şey değildir (Bourdieu, 1997, s. 103).

Giderek daha fazla reklamcılara yaklaşan televizyon programcılarının sinizminin, izleyicilerin etkin sinizminde sınırını ya da panzehirini bulabileceğini varsaymak mümkün değildir. Yine izleyicilerin programcılarının manipüle edici sinizmini doğruran "alaycı ve metinlerötesi" mesajlarının karşısında üçüncü ya da dördüncü dereceden bir "okumayı" çıkarabileceklerini ummak da aynı şekilde popülist bir yanılgıdır (Bourdieu, 1997, s. 104).

ABD-Medyasının haber akışı tamamıyla İsrail merkezlidir. Bir kaç yıl önce ABD'de "intifada sırasında önce hangi taraftan çocuklar ve gençler öldü" sorusunu içeren bir survey yapıldı. ABD'lilerin % 80'i bu soruyu yanıtlayamadı, yanıtlayanların da çoğunluğu ilk kurbanın İsraili olduğunu söyledi. İsraili bir çocuğun ölümünden önce en az 82 Filistinli genç ve çocuk öldürülmüştü. ABD kamuoyu bundan habersiz, çünkü medya bu haberleri geçmiyor. New York Times'ı analiz ettiğimizde görülüyor ki, İsraili çocuk ve gençlerin ölümü, Filistinli çocuk ve gençlerin ölümüne göre 7 kat daha fazla haber konusu yapılıyor (...)

ABD'li vergi mükellefleri günlük 10 milyon dolardan fazla İsrail'e ödüyor. Bu rakam, ABD'nin bütün diğer ülkelere verdiğiinden daha fazla bir rakam ve Sahra-Altı-Afrikası için toplanan toplam yardımdan daha fazla. San Fransisco Chronicle üzerine yaptığımız araştırmada, altı aylık dönemde İsrail ile ilgili 251 makale bulduk. Bunların hiçbirinde ABD'nin İsrail'e yaptığı toplam yardımın ne kadar olduğuna dair bir ibareyi, vergi mükellefleri bulamaz.

A. Bistrich (2006). "Medienboykott befördert Eskalation im Nahen Osten" Alison Weir ile röportaj. 04.07.2006 <http://www.jungewelt.de/2006/07-04/050.php>

Zaman zaman medyanın (şiddet görüntülerinin) kahramanla-terminatörle özdeşleşme yoluyla şiddet eğilimlerinin doyurulması ve şiddeti azaltıcı bir rolü olabileceği de iddia edilmektedir. Kanaatimce bu, adrenalini tatmine yönelik bir etki yaratıyor olabilir ama şiddeti azaltıcı bir etki yerine, sanki daha çok öğretici ve tetikleyici oluyor (Döngüsel şekilde şiddet, toplumsal yaşamda ne kadar artıyorsa, bu tür filmlere talep de paralel olarak artış eğiliminde bulunuyor).

"Kurtlar Vadisi" dizisinin tüm bölümlerini babasından hiç dayak yemiyen öğrencilerin sadece % 25'i izlerken babasından dayak yiyenlerin % 56'sı izlemiş.

"Kurtlar Vadisi" dizisini "hiç" izlemeyenlerin % 18'i, "bazı bölümlerini" izleyenlerin % 16'sı, "tüm bölümlerini" izleyenlerin ise % 53'ü "bıçaklı-silahlı bir olaya" karışmış.

Veri: A. Gümüş, İstanbul, Şubat 2006, Lise Uygulaması, Vatan Gazetesi.

Candansayar'ın (2006) vurgusuyla "propaganda da galip gelen şeytanı belirler, gerisi kötülüğün ortadan kaldırılabilmesi için başvurulmak zorunda kalınan meşru şiddetten başka bir şey değildir".

22. Mikro Çatışma Kuramları, Adalet ve Anomi: Bizatihi Çözülme ve Yenilenmenin Kendisi

Değişim, istikrarsızlık, güvensizlik ve umutsuzluk durumunda bu tür eğilimlerin arttığı iddia ediliyor.

Dahrendorf gibi mikro-çatışmacılar daha çok farklılaşma süreçlerine, rol ve statü çatışmalarına ağırlık veriyor. Galtung'a (1975) göre, toplumsal yaşamın çeşitlenmesi ve konum farklılaşmalarının çoğalması istikrarsızlığı artırıyor.

Gerek sembolik etkileşimcilere, gerekse mikro-çatışma anlayışına göre de, hem bir kişinin konum-statü ve rolleri arasında, hem de diğer üyelerle ilişkilerde sürekli bir gerilim bulunmaktadır. Burgess, Coser, Metron, Parsons gibi işlevselci-dengeleşimci mikrososyologlara göre çatışmanın toplumun yenilenmesi, değişimi ve dengeleşimi sürecinde çeşitli "fonksiyonları" bulunmaktadır (Michaud, 1994, s. 82-84).

Bu konuda belki de en bilindik savlardan biri, Ogburn'un "kültürel boşluk" kavramı. Maddî değişimleri aklın ve vicdanın (süperego-nun/bilincin/kültürün) dönüşümü tam yakalayamıyor. Bu, hem bir dinamizm, hem de bir anomi ve çatışma alanı oluşturuyor. Yani şiddet ve çatışmalar, değişim ve dönüşüm sürecinin "arızı" parçası olup, toplam sistem üzerinde "toptan" yıkıcı bir etki yaratmadıkça, sistem için "sübab" görevi gördüğü bile söylenebilir.

Demek ki şiddet, işlevselciler açısından geçiş sürecinin bir çocuğu ve çok da sorun olarak bakılmamalı.

Anomi paradigması, değişim ve dönüşümlerin her zaman sağlıklı gerçekleştirilemediğini ileri sürerek bazen "çok hızlı değişme", bazen de tam aksine "değişememe" sorununa bağlıyor şiddeti. Heitmeyer'e göre otoriter milliyetçi yönelimlerin ortak bir özelliği baskı kabulüdür. Okul, günlük yaşam, kamusal alan, zaten yeterince güçlük içeriyor, fazlasıyla karmaşık geliyor. Buna bir de

başarısızlıklar ekleniyor. Yani pek çok güçlük varken toplum gençlere yeterince destek olmuyor. Bu durumda regresif stratejilere dönüş (irticai hareketler) artıyor ve "sağlam kollektif kimlik" arayışı konvensiyonel oluşumlara, rollere ve gruplara yönelerek kendini istikrarlı hale getirmeye çalışıyor (1987, s. 93; Tillman, 1997, s. 274-275).

Özetle 1) Siyasal ortamın çözülmesi = Irkçılığı, 2) Yönelim sorunu = Güçlüyle özdeşimi, 3) Çelişkili toplumsal beklentiler = Çaresizliği = Şiddet eğilimini, 4) Toplumsal boşluk = Sağlam grup arayışını = Üstün görmeyi = Katı eğilimleri artırıyor. Sanki bir yandan geleneksel kontrolün, ama esasında insani ve doğacı anlayışın boşalttığı alanlarda şiddet açığa çıkıyor.

Adaletsiz bir dünyada sorun çözme biçimlerinden biri olarak da kabul ediliyor şiddet. Dennis'e göre (The Coming American Faschism, s. 147, 299, Al. Spitz, 1994, s. 89), "ancak kuvvet, hakkı haklı ve tesirli kılabilir". Sorunları "mafyaaya havale", "sen ötekini dövereksin", resmi kuvvetlerin yanı sıra özel güvenlik, kamera, sık sık çıkarılan aflar... Artık nerdeyse "hukuk, gücü değil; güç, hukuku şekillendiriyor". Çeteleşme, mafyalaşma, gecekondu-arsa mafyacılığı, kara para, vergi kaçakçılığı, temsili sistemin aşınması, politikada güven sorunu, pasif kalma, aflar, kargaşa, terör, tehdit, savaş, polis, asker, özel güvenlik ... insanların adalet duygusu giderek kayboluyor ve kendi adaletini kendisi kurmaya çalışıyor. G. Orwell'in "kargaşa" toplumu ve "polis devleti" belki de yavaş yavaş işliyor. Hobbes ve Maciavelli gibi düşünürleri 21. yüzyıl haklı çıkaracağı benziyor. Hobbes'a göre "Ceza, halk otoritesi tarafından, yasaya tecavüz edildiğini gördüğü durumda bunu yapana verilen bir kötülüktür; böylece sonuçta insanların otoriteye bağlılığı sağlanabiliyor" (Hobbes, 2006). Şiddet de, tecavüzün cezasız kaldığı durumda, hem tecevüz hem de kendi adaletini sağlama aracı olarak işleyebiliyor.

Özetle sistemde meydana gelen boşluklara, anomi ve çözülmeye karşı tepki biçimlerinden biri de şiddettir. Bazen daha yaratıcı alanlara kapı açar, bazen ise yıkıcı-irticai olarak olabilir.

23. Makro Çatışma Kuramları: Güney-Kuzey Çatışması ve/ya Sınıf ve Çıkar Çatışmaları

"Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir" (Marks/Engels, 1979 [1848], s. 44). Bütün geçmiş toplumların tarihi, uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının, değişik çağlarda değişik biçimlere bürünen uzlaşmaz karşıtlıkların gelişmesinden başka bir şey değildir" (Marks/Engels, 1979 [1848], s. 74).

Marx'a göre, insanın gerçekleştirdiği toplumsal üretimde, insanlar zorunlu olarak ve kendi gereksinimleri dışında belirli üretim ilişkileri kurarlar. Bu üretim ilişkileri, onların, üretimden kaynaklanan maddi güçlerinin artışı anlamına gelir. Bu ilişkilerin toplamı, toplumun ekonomik yapısını oluşturur. Bu yapı, oluşan yasal ve siyasi yapının gerçek kaynağıdır ve bu toplumsal bilince de bağlıdır. Maddi yaşamın üretim biçimi; toplumsal, siyasal ve yaşamın özünün, genel toplumsal yaşam karakterinin oluşumunu sağlar. Bu, insanın kendi varlığının bilincine varması değil, tam tersine onun, toplumsal varlık bilincini oluşturmasıdır (Marx, Ekonomi Politik Yazılarına Giriş, 1964, s. 51, Al. Berger, 1996).

J. Dollard, şiddeti daha çok "yoksunluk ve huzursuzluğa bir tepki" sayıyordu. Gurr ise hem yabancı sermayeye bağlılık, eğitim, din, siyaset alanında ayrımcılıklar gibi öğelerden oluşan "kalıcı görece yoksunluktan", hem de yaşam pahalılığı ve refah düzeyi gibi "geçici görece yoksunluktan" söz ediyor (Michaud, 1994, s. 79-81). Özetle bir yandan "kaybedecek bir şeyi olmayanların korkacak bir şeyleri de olmaz"; diğer yandan "kaybedecek olanların da korkacak çok şeyleri var" demektir.

Belki daha önemlisi de "güç" ile "hakikat" arasındaki ilişkide yatıyor. "Kültürel ideal olarak hakikat, afyon işlevini, belki de modern dünyanın tek ciddi afyon işlevini görmüştür ... hem kitlelerin hem de aydınların asıl afyonu belki de hakikat denen şey olmuştur" (Wallerstein, 1992, s. 69). Ertem (2006) ise "yoksulların dini hiçbir zaman yalnızca din değildir. Onu yalnızca din zannedenler bugün 'hakikatin' afyonunu yutmuşlardır. 'Hakikat', modern dünyanın afyonudur" diyor: "Hakikat öyle bir dayatmadır ki, verili kültürel normları geçerli, diğerlerini geçersiz kılar. Kalıplar yaratır, o kalıplar içlerinden ideolojileri çıkarırlar. Bu gizli ideolojiler; inançları, dinleri

yönlendirir. Ekonominin verimli, hayatın düzenli ve idame ettirilmesini hakikidir. Ve kendi ideolojisini yaratır. Herkes bu hakikate göre karnını doyurur, geleceğini kurar. Buna göre muhalefet eder, buna göre muhafazakar olur. Hakikate göre yaşayan tokların, dinleri, inançları, inançsızlıkları, muhalefetleri hep aynı kapıya çıkar. Ama o hakikat artık büyük çoğunluğu tok tutamıyorsa orada açların dini, açların isyanı, açların ideolojisi başlar... Ama bu Türkiye'de böyle, Ortadoğu'da değil. Çünkü onlar uzunca bir süredir hakikatsiz yaşıyorlar. Açlar yani... Bu coğrafyada ulus-devlet gerçeği hep yolsuzluk, verimsizlik ve yabancı güçlere bağımlılıkla var olmuştur... Bu savaş küresel bir durum" (Ertem, 2006).

Bu anlamda Marcuse özellikle dezavantajlıları, başka bir deyişle sistemin tamamıyla dışında kalan en alttakileri en devrimci (belki de en yıkıcı) grup olarak sayıyor:

"Dezavantajlılar. ABD'de dezavantajlılar, özgül olarak ulusal ve ırki azınlıklardan oluşur -esasta politik bir organizasyonları yoktur ve çoğu kez aralarında bazı çelişkiler bulunur (örneğin büyük şehirlerde Porto Rikolularla siyahlar arasında dikkate değer çatışmalar bulunuyor). Çoğunlukla üretim süreçlerinde karar verici konumlar işgal etmezler ve bu yüzden Marksist bakış açısından potansiyel devrimci güç olarak değerlendirilmezler -en azından bloklar oluşturmadıkları sürece-. Ancak global çerçevede, gerçekte sistemin ağırlığını kemirmek zorunda olan dezavantajlılar, Üçüncü Dünyadaki neokolonializme ve ABD'deki kolonializme karşı ulusal kurtuluş hareketlerinin kitlesel ayağını oluştururlar. Ancak kapitalist toplumların metropollerindeki ulusal ve ırki azınlıklar ile hali hazırda mevcut yapıya karşı çatışmaya yönelmiş olan neokolonial dünyadaki yığınlar arasında etkili bir birliktelik yok. Belki de bu yığınları yeni prolaterya olarak değerlendirmek gerekiyor ve bugün kapitalist dünya sistemine karşı gerçek tehlikeyi bunlar oluşturuyor. Avrupa'daki işçi sınıfının bu dezavantajlı gruplar altında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ayrı bir yazının konusudur -burada bu çerçevede değerlendirmemekle birlikte köklü ayrımlar olduğu kanaatindeyim-. Amerikan işçi sınıfı hakkında söyleyebileceğim şey ise, Avrupalı işçi sınıfları için en azından şimdilik saklı tuttuğumuz, büyük çoğunluğunun sisteme entegre

olduğu ve radikal dönüşümler istemedikleridir” (Marcuse, 2006 [1964]).

“Muhafazakar halk tabanının altında dışkast ve dışlanmışlar, diğer ırk ve diğer renklerin sömürülen ve ezilenleri, işsizler veya işverilemeyenler alt tabakası mevcuttur. Bunlar demokratik süreçlerin dışında yaşarlar, onların yaşamı bu dayanılmaz şart ve kurumların yıkılması için en öncelikli ve en gerçek ihtiyacı gösterir. Dolayısıyla bilinçli olmasa bile muhalefetleri ihtilalcidir. Bu muhalefet, sisteme dıştan yöneltildiğinden, sistem tarafından saptırılamaz; kural ve oyunu bozan temel bir güçtür ve bunu yaparken oyunun tutarsızlığını deşifre eder. (...) Onların gücü (force), her politik gösteride kanun ve düzen mağdurlarının arkasında durur. Oyunu kurallarına göre oynamayı reddetmeye başlamaları gerçeği, bir dönemin bitmeye başladığını gösteren gerçekliği işaret eder.

(...) Walter Benjamin'in faşist dönemin başlangıcında söylediği gibi “Ancak ümitsizi istemek, ümidimiz olacak” (Marcuse, 2006 [1964]).

Sonuçta güç sisteminin dışsal çelişkisi ile içsel sınıf ve egemenlik yapısı yakın bir ilişki içinde bulunuyor. Sonuçta Afganistan'da da, Irak'ta da, Lübnan'da da aynı savaş uygarlığı işletiliyor: (a) Dünyanın ekonomik ve lojistik önemi olan bölgelerinin denetim ve sömürsünün sürdürümü, (b) bunun başarılabilmesi için “çevre coğrafyaların” kendi kaderlerini belirleyecek yapılar ve işbirlikleri oluşturmasının engellenmesi yani istikrasızlaştırılması ve yoksullaştırılması, (c) bunların başarılabilmesi için de savaşın ve silahlanmanın sürdürümü (Gümüş, 2002).

Şiddetin Tinsel Döngüsü: Güven, Güvensizlik, Güvenlik

Şiddet türü kadar, şiddet nedeni de sayılabilir. Şiddet türünden daha çok, neden de sayılabilir. Olgu odaklı düşünürsek, fenomen şiddet ise, nominalistik anlamda her bir şiddet bir diğerine tümünden indirgenemeyeceğine göre, her defasında aynı koşul ve nedenlerle de oluşmuyor demektir. Buradan eklektizme (gereksiz nedenler veya ilgisiz de olsa çoklu faktörler arayışına) varılmamalıdır. Salt her bir durumda, genel sebeplerin dışında, özellikle o duruma özgül olan

yapısal, durumsal ve bireysel koşulları dikkatten kaçırmamak gerekiyor.

Her bir şiddet, kendi gerçeğini (yapısını, durumunu, özgüllüğünü) kendinde taşıyor. İster ontolojik, ister görececi, ister epistemolojik bakalım, hem olguyu unutmadan, hem de özüne ilişkin olanla ilinek olanları da çok karıştırmadan, en çok da koşulları, nedenleri ve provakatörlerine yoğunlaşmak gerekiyor.

Tüm bu karmaşa içinde yine de şiddetin “tinsel” döngüsü şöyle özetlenebilir: Eğer “güven” sorunu varsa “güvensizlik” sorunu olacaktır ve “güvensizliği” gidermek için “güvenlik” önlemlerine ihtiyaç duyulacaktır.

Okul, Hapishane, MOBESE, Kamera, Kapı-Kilit, Öğretmen, Polis, Asker, Özel Güvenlik, Silahlanma, Bıçaklanma ... tüm bunlar bir toplumun “güvenlik ihtiyacını” karşılamıyor, karşılamayacak da.

Toplum pek çok katmana bölünmüş durumda ve bunlar arasındaki iletişim de giderek kopuyor. Beyaz ve esmerler olarak iki uca ayırırsak;

- beyaz okullar Anadolu-Fen-Kolej, esmerler başta Kız Meslek olmak üzere diğer okul türleri;
- beyaz öğretmenler dil ve matematik öğretmenleri, esmerler sosyal, beden ve kültür-sanat öğretmenleri;
- beyaz veliler orta sınıf ve varlıklı kesim, esmerler köylü, göçmen, yoksul aileler;
- beyaz öğrenciler varlıklı ve başarılılar, esmerler geriye kalanlar;
- beyaz kültür modern, batıcı ve muhafazakar, esmerler geriye kalanlar...

şeklinde pek çok “çift” üretilebilir.

Uygarlaştırılmış (beyaz) ilaç ve silah sömürüsüne karşı, uygarlaşmamış uyuşturucu ve hammadde (fosil kaynaklar) duruyor. Beyaz olan inceltilmiş-moral-sembolik şiddete yani eğitim-öğretim-yönetişime karşı, cehalet ve kaba şiddet bir savunma (veya karşı saldırı) yolu gibi gözüküyor. ABD ve koalisyon güçlerinin modern

teknoloji ve bilgi akışına dayalı işgaline karşı, yaygın ve parçalı direniş.

Sosyal güvenlik ele alınacaksa, "esmerlerle" "beyazlar" arasındaki bölünmenin tam aksine, bu "mutlak" anlamda "onurlu bir yaşam için herkese asgari koşulların" yani "iş-aş-ekmek" in sağlanmasından geçecek. "Görelî" anlamda ise, refahın ve yaşamın paylaşılması gerekiyor.

Benjamin ve Marcuse'un da vurguladığı gibi, "ümitsizi istemeye", bu sıkışmayı aşacak yeni paradigmalara ihtiyaç bulunuyor.

Şiddetin Ontolojik Döngüsü: Varlık, Yokluk ve Şiddet

J. Jacobs 1961'de "Büyük Amerikan Kentlerinin Ölümü ve Yaşamı" üzerine yazılar yazmıştı. Raban, kentlerde insana derin bir kaygı ve huzursuzluk veren bir şeylerin de olduğunu, kentlerin açıklanamaz cinayetleri ve rasgele şiddeti de içerdiğini yazıyordu: "Ne zaman bu sistemler çökerse -kentsel yaşamın dilbilgisini kavrayamaz hale gelirse- şiddet ortaya çıkar" (Al. Harvey, 1997: 18).

Scolsane "Savaşlar, ancak esirler evine dönünce biter" diyor (Al. Ferracuti, 1984). Bu sözü biraz dönüştürerek şöyle söyleyebiliriz: "Şiddet, eğer bir araçsa, ancak bir işe yaramadığı gün biter".

Stratejilerden biri şiddeti ikame edecek ama şiddet içermeyecek yöntemler geliştirilmesi olabilir -henüz çok başarılı gözükmesine de mikro düzeyde eğitim ve iletişim teknikleri, hukuk mekanizmaları, makro düzeyde BM türü arayışlar bu grup altında sayılabilir-. Ancak sonuçta bu arayış salt "şiddeti ikameci" bir yaklaşıma dayanıyor.

Sosyolojik olarak önemli nokta, savaş ve şiddetin toplumsal yapı, ekonomi-politik ve ideolojik olgulara bağlı olması; dolayısıyla bireysel veya kaderci yaklaşımlarla veya tek başına "okul-aile işbirliği" ile aşılamayacağı hususudur.

Maalesef, bugün kasaturaların üzerine oturulabilen bir savaş endüstrisi ve yapısı işliyor. Hatta "iktidar" kavramının kendisi; "otorite", "nüfuz", "güç" ve "şiddet" gibi nosyonlarla kökteş bulunuyor (Bottomore, 1987). Dolayısıyla şiddet, savaş ve soykırımlar; bir üretim ilişkisi olup ancak bunu yaratan üretim tarzları aşılabildiğinde aşılmış olacaktır. Paradigma değiştirilmediği sürece

teknoloji değişiklikleri ile (eğitim ve savaş teknikleri gibi) sınırlı kalınmaktadır ki, bunların da tümünden anlamsız olduğu söylenemezse de, yaygın egemenliğe karşı yaygın mücadele, en azından şimdilik, en önemli stratejiyi oluşturuyor.

Şiddeti toptan gidermese de köklü şekilde azaltacak esas devrimi; gerek doğa, gerek insan üzerinde ve arasında hiyerarşi ve egemenlik arayışları yerine eşitlik ve özgürlüğün sağlanabilmesi oluşturacaktır. Ancak eşitsiz bir özgürlük baskılama olduğu kadar, özgürlüksüz bir eşitlik de baskılama olacaktır (Rousseau'dan: Eğer kanunsuzluk güçlüye avantaj sağlıyorsa, kanun fakirden yanadır). Kanaatimce, farklı kalma hakkını kaybetmeden farklılık ve egemenlik sorununun aşılması, önümüzdeki en zor paradokslardan biri olmaya devam edecek gibi gözüküyor.

Rousseau, tek başına kuvvet, "hiçbir zaman sürekli hâkim olacak kadar kuvvetli değil" dese ve "hak" ile "kuvvet" arasında ayrımlar yapılsa da (Spitz, 1994, s. 111), yenisi geliştirilinceye kadar eskisi makbuldür; ikincisi geliştirilinceye değin birincisi "hakikat" olmaya devam ediyor. Şiddet, en başta refah olmak üzere dünyanın ve yaşamın paylaşılmasındaki anlaşmazlıklarda "aranan" bir araç olma konumunu en azından bir süre daha koruyacağı benziyor.

Yine de, en büyük kuvvet "haklı olmaktır" ve hiçbir kuvvet "aslını" bozamaz diyerek bitirelim sözü. "Asıl", "dönüşme potansiyeline" sahiptir ama her halde "yok edilemez" (soykırımlar hariç).

Herşeyin esası, insan ve toprakta saklı. Kanaatimce, toplumsal bir sorun olarak şiddet; insanı ve toplumu sorun olarak görmeyen bir felsefe ile, insanın doğa ve insan üzerindeki egemenlik arayışı aşılarak aşılacak. Tüm varlıklar; eriller, dişiller, ağaçlar, sular ve bilcümlesi varlık koşullarına uygun onurlu yaşam hakkına sahip olduğunda şiddet aşılacak.

Şiddet, insanın insana kulluğu aşılarak aşılacak.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (1995 [1950]). Studien zum autoritären Charakter. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J. & Sanford, R.N. (1982 [1950]). The authoritarian personality. New York: W.W. Norton.
- Adorno, T.W. (1998). Minima Moralia. İstanbul: Metis.
- AK Kämten (2002). Broschüre der AK Kämten. Sexuelle Belästigung am Arbeitsplatz. <http://www.akkt.n.at>.
- Albrecht Social Psychology.
- Albrecht, P.A., Backes, O. (1990). Verdeckte Gewalt. Plädoyer für eine "Innere Abrüstung". Frankfurt/M.
- Althusser, L. (1990). Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi. Ankara: V Yayınlar.
- Ankara Üniversitesi (1984). Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı (Uluslararası Terörizm Sempozyumu. 17-18 Nisan 1984). Ankara: Ankara Ün. Yay.
- Arendt, H. (1997). Şiddet Üzerine. İstanbul: İletişim.
- Aron, R. (1986). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri. Ankara: TİB.
- Aydemir, Ş. S., (1976). İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli. İstanbul: Remzi.
- Balibar, E., Wallerstein, I. (Ed.) (1995). İrk, Etni ve Sınıf. İstanbul: Ayrıntı.
- Balibar, E. (1995). "Önsöz". İç: Balibar ve Wallerstein (Ed.) İrk, Etni ve Sınıf. İstanbul: Ayrıntı. s.7-22.
- Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. London: Prentice-Hall, Inc.
- Bandura, A. (1973). Aggression: A Social Learning Analysis. Englewood Cliffs: Prentice.
- Bauman, Z. (1997). Modernite ve Holocaust. İstanbul: Sarmal.
- Beck, U. (1999). Siyasallığın İcadı. İstanbul: İletişim.
- Becker, H.S. (1963). Outsiders.
- Berger, A.A., (1996). Kitle İletişimde Çözümleme Yöntemleri. Eskişehir: Anadolu Ü.
- Berger, J. (2005). Görme Biçimleri. İstanbul: Metis.
- Berkes, N. (1984). Teokrazi ve Laiklik. İstanbul: Adam.
- Berkes, N. (1997). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-2. İstanbul: Cumhuriyet.
- Berkowitz, L. (1993). Aggression. Its Causes, Consequences, and Control. New York: McGraw-Hill.
- Bistrich, A. (2006) "Medienboycott befördert Eskalation im Nahen Osten". Alison Weir ile röportaj. 04.07.2006 / Interview / Sayfa 8, <http://www.jungewelt.de/2006/07-04/050.php>.
- Bottomore, T. (1987). Siyaset Sosyolojisi. Ankara: Teori.
- Bottomore, T. (1989). Frankfurt Okulu-Eleştirel Kuram. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1997). Televizyon Üzerine. İstanbul: YKY.
- Candansayar, S. (2006). "Şiddet, İktidar ve Çocuklar". Birgün, 3 Nisan 2006.
- Copet-Rougier, E. (1989). "Le Mal Court": Başsız Bir Toplumda Görünen ve Görünmeyen Şiddet-Kamerun'daki Mlakolar". Riches (Eds.) Antropolojik Açardan Şiddet. s. 69-75.

- Darwin, C. (2006 [1859]) "The Origin of Species", <http://www.literature.org/authors/darwin-charles/the-origin-of-species>.
- De Meur, G., Berg-Schlosser, D. (1996). "Conditions of Authoritarianism, Fascism, and Democracy in Interwar Europe" *Comparative Political Studies*. Cilt 29, Sayı 4, s. 423-469.
- Demirbaş, T. (2006). "Suçun Nedenleri - Suç Etiolojisi". www.kriminoloji.com.
- Demirbaş, T. (2001). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin.
- Dollard, J. (1939). *Frustration und Aggression*. New Haven.
- Doty, R. M., Peterson, B. E., Winter, D. G. (1991). "Threat and Authoritarianism in the United States, 1978-1987". *Journal of Personality and Social Psychology*. Cilt 61, Sayı 4, s. 626-640.
- Durkheim, E. (1986). *İntihar*. Ankara: UNICEF.
- Engels, F. (2006). "Die Rolle der Gewalt in der Geschichte". http://www.mlwerke.de/me/me21/me21_405.htm.
- Ertem, C. (2006). "Tahammülsüzlüğün İktidar". *Birgün*, 18.06.2006.
- Ertem, C. (2006). "Sevgili Arap, Sıra Yine Sende". *Birgün*, 25.06.2006.
- Ertem, C. (2006). "Yoksulların Dini". *Birgün*, 30.07.2006.
- Eserpek, A. (1981). *Sosyoloji*. Ankara: A.Ü. DTCF.
- Ferraguti, F. (1984). "Terörizm Teorileri". İç. Ankara Üniversitesi, Uluslararası Terörizm Sempozyumu. 17-18 Nisan 1984. Ankara. s. 216-231.
- Francis, T.C., Gendreau, P., Jarjoura, G.R., Wright, J.P. (1997). "Crime and the Bell Curve: Lessons from Intelligent Criminology". İç: *Crime&Delinquency*. Ekim 1977.
- Frazer, J. G. (1991). *Altın Dal*. İstanbul: Payel.
- Freud, S. (1963) *Character and Culture*. Collier Boks.
- Freud, S. (1962) *Civilization and Discontents*. Collier Boks.
- Freud, S. (1993) *Toplum Psikolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam.
- Freud, S. (2000 [1921]) "Zwei künstliche Massen: Kirche und Heer". In: S. Freud. *Fragen der Gesellschaft. Ursprünge der Religion*. Frankfurt am Main: Fischer. S. 33-60.
- Freud, S. (2000 [1933]) "Warum Krieg?". In: S. Freud. *Fragen der Gesellschaft. Ursprünge der Religion*. Frankfurt am Main: Fischer. S. 275-286.
- Fromm, E. (1982). *Çağımızın Özgürtük Sorunları*. Ankara: Bayraktar.
- Galtung, J.(1975). *Strukturelle Gewalt. Beiträge zur Friedens- und Konfliktforschung*. Reinbek.
- Goethe (2003). *Faust*. İstanbul: Kum Yayınları.
- Goffman, E. (1963). *Stigma*.
- Gözütok, D., Er, O., Karacaoğlu, Ö.C. (2006) "Okulda Dayak (1992-2006 Yılları Karşılaştırması)". *Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu* 28 - 31 Mart 2006. İstanbul: MEB.
- Gramsci, A. (2000/1949). *Selections from the Prison Notebooks*. Antonio Gramsci Internet Archive (www.marxists.org), 2000. [Orijinal Ed. Q. Hoare ve G. N. Smith (1971). New York: International

- Publishers, Türkçede Gramsci, A. (1986) Hapishane Defterleri. İstanbul: Belge.].
- Gümüş, A., Gömleksiz, M. (1999). Din, Milliyetçilik ve Otoriteriyenizm: Lise ve Üniversite Gençliği Üstüne 1945'lerden Günümüze Toplumlararası Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Ankara: Eğitim-Sen Yay., Araştırma Dizisi 3.
- Gümüş, A., Tümkaya, S., Dönmezer, T. (2004). Sıkıştınlmış Okullar. Adana'da İlköğretim Okulları, Öğretmenleri ve Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Eğitim-Sen Yay.
- Gümüş, A. (2006). "Farklı Bir (Kültürel) Sistem Olarak Etnosentrizm ve Okul". Zil ve Teneffüs, s. 3, Mayıs-Haziran 2006.
- Günay, Ç. (2006). "Tanrı, AIDS, Terör: Korku'nun Yüzleri". Birgün, 16.05.2006
- Hancı, İ.H., Akçiçek, E., Aktaş, E.E., Batuk, G., Coşkunol, H., Erol, A., (2006) "Çocuk Suçluluğuna Ekolojik Bir Yaklaşım "Çocukların Oturdukları Şehir Bölgeleri" <http://www.kriminoloji.com/>
- Harvey, D. (1997). Postmodernliğin durumu. İstanbul: Metis.
- Hegel, G.W.F. (1986). Seçilmiş parçalar. İstanbul: Remzi.
- Heitmeyer, W. (1994). "Das Desintegrations-Theorem2. Ein Erklärungsansatz zu fremdenfeindlich motivierter, rechtsextremistischer Gewalt und zur Lähmung gesellschaftlicher Institutionen. İç W. Heitmeyer Das Gewalt-Dilemma. Frankfurt am Main: Suhrkamp. 29-72
- Hobbes, T. (1992 [1651]). Leviathan. İstanbul: YPK Yayınları.
- Hobbes, T. (2006). Leviathan. <http://www.literature.org/authors/hobbes-thomas/leviathan/chapter-28.html>.
- Hobsbawm, E. (1996). Kısa 20. yüzyıl 1914-1991. Aşınıklık Çağı. İstanbul: Sarmal.
- Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (1995 [1947]). Aydınlanmanın Diyalektiği - Felsefi Fragmanlar I-II. İstanbul: Kabaalci.
- Horkheimer, M. (1930). Anfänge der bürgerlichen Geschichtsphilosophie. Stuttgart.
- Horkheimer, M. & Adorno, T.W. (1956). Soziologische Exkurse. Frankfurt: Institute für Sozialforschung.
- Le Bon, G. (1999). Kitleler Psikolojisi. İstanbul: Timaş.
- Lederer, G. (1983). Jugend und Autorität. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Lederer, G., Schmidt, P. (1995). Autoritarismus und Gesellschaft-Trendanalysen und Vergleichende Jugenduntersuchungen 1945-1993. Opladen: Leske+Budrich.
- Lenin, V.I. (1992). Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü. Ankara: Sol Yay.
- Marcuse, H. (2006 [1967]). "The Problem of Violence and the Radical Opposition". <http://www.marxists.org/reference/archive/marcuse/works/1967/violence.htm>
- Marcuse, H. (2006 [1964]). The One-dimensional Man. Boston: Beacon. <http://www.marcuse.org/herbert/pubs/64onedim/odmcontents.html>
- Marx, K. (1968 [1844]). "Ökonomisch-philosophische Manuskripte [Die entfremdete Arbeit]". İç K. Marx & F. Engels, Werke, Ergänzungsband, 1., 465-588. Berlin (DDR): Dietz Verlag.
- Marks, K.; Friedrich, E. (1979). Komünist Partisi Manifestosu. İstanbul: Aydınlık Yayınları.

Prof. Dr. Adnan Gümüş

- Marx, K. (1975 [1865]). Lohn, Preis und Profit. Peking: Verlag für fremdsprachige Literatur.
- Marx, K., Engels, F. (1977). Devlet ve Hukuk Üzerine. İstanbul: May.
- Margulies, R. (2006). "İrkçiliğin Son Kalesi İsrail". Birgün, 18.07.2006.
- Meloy, J.R. (2006). "Empirical basis and forensic application of affective and predatory violence". Australian and New Zealand Journal of Psychiatry 40 (6), 539-547.
- Michaud, Y. (1994). Şiddet. İstanbul: İletişim.
- Milgram, S. (1974). Obedience to Authority: An Experimental View. New York: Harper and Row.
- Mills, W. (1974). İktidar Seçkinleri. Ankara: Bilgi.
- Mitscherlich, A. (2000). Baş Düşüncesi ve Saldırganlık. İstanbul: Cem.
- Moore, B. Jr. 1992. Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri. Ankara: Verso.
- Northoff, R. (2006 [2003]) "Gewalt in der Schule Ursachen, Verhaltensvorschläge, Prävention". Fachhochschule Neubrandenburg, Fachbereich Soziale Arbeit.
- Oktay, A. (2006). "Postmodernizm Türkiye'de: Bir Özet". Birgün, 30.05.2006.
- Öngel, Ü. (2006). "ADHD and Parenting Styles". İ: Lloyd, G., Stead, J. ve Cohen, D.(Ed.) Critical new perspectives on ADHD.
- Poulantzas, N. (1980). Faşizm ve Diktatörlük. İstanbul: Birikim.
- Rattansi, A., Westwood, S. (1997). İrkçilik, Modernite ve Kimlik. İstanbul: Samal.
- Reich, W. (1995). Dirimin Öldürülüşü. İstanbul: Payel.
- Riches, D. (Ed.). (1989). Antropolojik Açardan Şiddet. İstanbul: Ayrıntı.
- Sabine, G. (1997). Yakınçağ Siyasal Düşünceler Tarihi. İstanbul: Cem.
- Schwind, Hans-Dieter, Roitsch, Karin, Gielen, Birgit (2003). "Prävention in der Schule. Handlungskonzepte und Tips für die Praxis". İ: Northoff, R. Handbuch der Kriminalprävention. Baden-Baden: Lobeblatt.
- Short, J. F. (1997). "The Place of Rational Choice in Criminology and Risk Analysis". İ: The American Sociologist. Yaz 1997.
- Sokullu-Akıncı, F. (1994). Kriminoloji. İstanbul.
- Spitz, D. (1994). Antidemokratik Düşünce Şekilleri. Ankara: MEB.
- Tanilli, S. (1989). Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz? İstanbul: Amaç Yayıncılık Ltd.Şti.
- Tillmann, K.J. (1977). Sozialisationstheorien. Reinbek von Hamburg: Rowolts.
- Timur, T. (1994). Osmanlı Toplumsal Düzeni. İstanbul: İmge.
- Tormuş, Atilla. "Otoriter Kişilik ve Otoriter Kişiliğin Siyasal Alanda Yansımasıyla İlgili Temel Yaklaşımların Karşılaştırılması". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Toynebee, A. (1989). Militarizmin Kökenleri. İstanbul: A.
- Türker, Y. (2006). "Madımak". Radikal 5 Temmuz, 2006.
- Wallerstein, I. (1992). Tarihsel Kapitalizm. İstanbul: Metis.
- Weber, M. (1987). Sosyoloji Yazıları. İstanbul: Hümiyet Vakfı.